

VII.
E.37046
C

Učne slike iz zemljepisja.

Avstrija.

(Podrobni učni načrt.)

Uredil

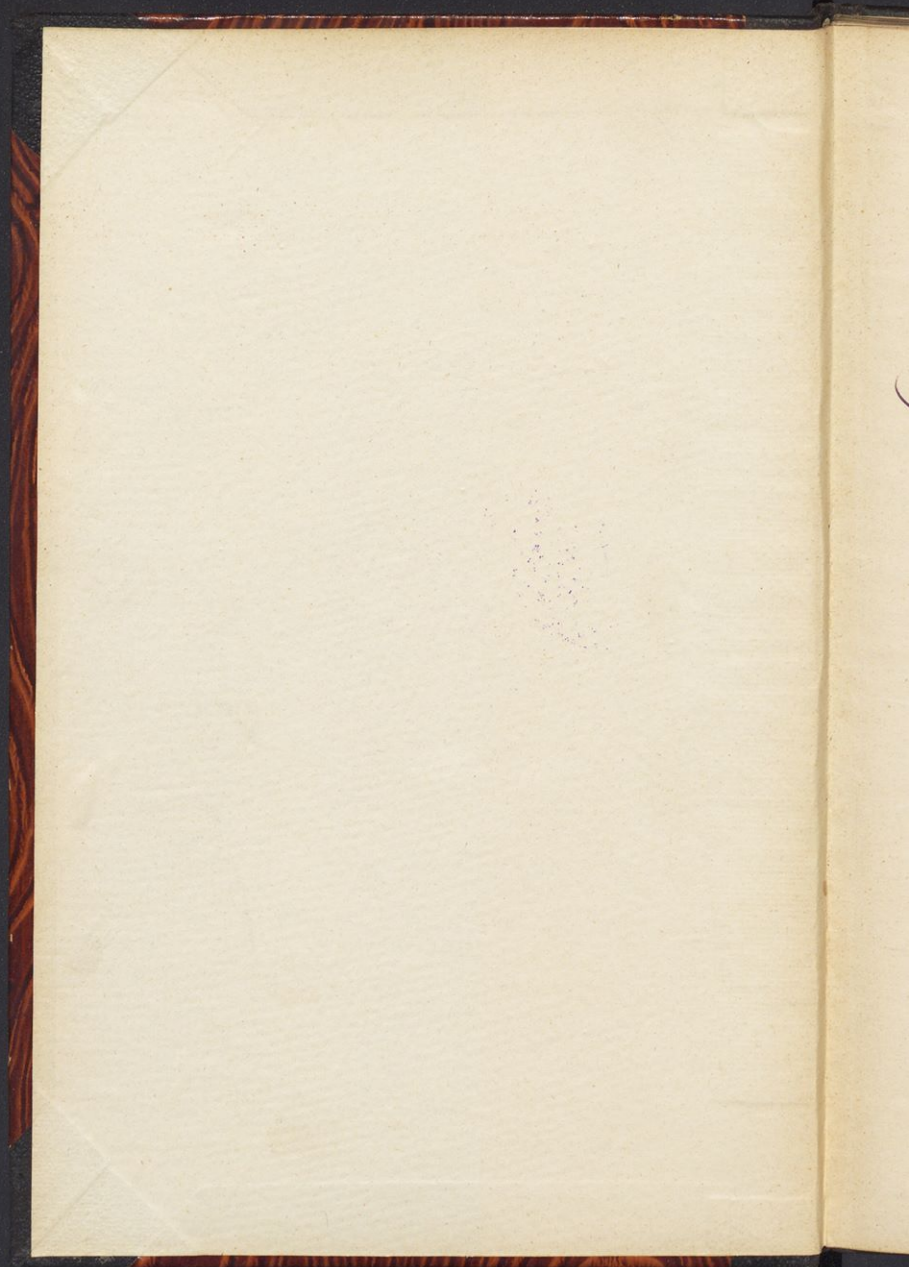
Anton Maier.

S tremi zemljevidi.

V Ljubljani 1904.

Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Aⁿ 1031

b

Učne slike iz zemljepisja.

Avstrija.

(Podrobni učni načrt.)

Uredil

Anton Maier.

S tremi zemljevidi.

V 68

V Ljubljani 1904.

Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

VII E 37.046c

030034235

Vsebina.

	Stran
Uvod	1
I. Pregledno ponovilo učiva iz IV. razreda	3
II. Obči pregled Avstrijsko-ogrske države	6
III. Goropisje.	8
IV. Izlet na gorski vrhunec	9
V. Pastirčevanje na planinah	11
VI. Nevarnosti v planinskem svetu	12
VII. Kras.	14
VIII. Ogrska nižina.	15
IX. Reka Dunav in njegovi dotoki s sliko	17
X. Koroško	19
XI. Štajersko.	21
XII. Hrvaško in Slavonsko	23
XIII. Primorsko	25
XIV. Jadransko morje	27
XV. Dalmacija	29
XVI. Dolenje Avstrijsko	31
XVII. Gorenje Avstrijsko	33
XVIII. Salzburško	34
XIX. Tirolsko	35
XX. Češko	37
XXI. Moravsko in Šlesko	40
XXII. Galicija in Bukovina	41
XXIII. Ogrsko.	43
XXIV. Bosna in Hercegovina	46
XXV. Cesar in država	48

Dodatek: Zemljevidni obrisek I. in II.

Uvod.

Pričujoča knjiga je nastala na podlagi načrta, ki ga je sklenila lanska okrajna učiteljska konferenca ljubljanska. Knjiga podaja minimalni podrobni učni načrt za obravnavo Avstrijsko-ogrske države; obsega torej le najvažnejše učivo, ki ga je možno obvladati v enem šolskem letu. Izbrano učivo je namenjeno predvsem učencem petega šolskega leta osemrazrednih ljudskih šol. Za druge ljudske šole je treba učivo primerno skrajšati, oziroma razširiti. Ure, ki so odmerjene zemljepisju, naj se uporabljajo izključno za ta predmet; zemljepisna berila je čitati v jezikovnih urah. Pripovedovanje priučene stvarine naj se vrši s svojimi besedami po dani osnovi. Učivo se podava in ponavlja po logičkih odstavkih, končno sledi šele ponovilo celote. Za vsak logički odstavek napiše učitelj na tablo vodilno besedo.

Risanje zemljevidov ne sodi v naše ljudske šole, zato naj se opusti. S takšnim risanjem se zapravlja duševna sila in trati čas, ki je že tako pičlo odmerjen zemljepisju. Navadno se dosežejo le spačene zemljevidne slike. Tudi ob najboljših zmožnostih in največji spretnosti nariše učitelj na šolsko tablo nedostatno zemljevidno sliko, ki jo učenci površno prerišejo. Risanje zemljevidov v šoli je torej brez vsake duševne vsebine, zato ga je v tem oziru vzporejati s prepisovanjem beril.

Kot učila nam rabijo:

1. Zemljevidni obrisek I. in II. Avstrijsko-ogrske monarhije.
2. Haardt Vincencij, stenski zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. Za porabo v slovenskih šolah priredila prof. Simon Rutar in Fr. Orožen. Merilo 1:1,000.000. Založil Ed. Hölzel na Dunaju.

3. Rothaug J. G., fizikalni in politiški stenski zemljevidi Avstrijsko-ogrske monarhije (1:900.000), Alpskih, Kraških in Sudetskih dežel (1:300.000), z imeni in brez imen. Založila G. Freytag in Berndt na Dunaju.

4. Slike, rastline in drugi predmetje, kakor so navedeni pri posameznih učnih slikah.

5. Dober stereoskop za stereoskopske slike.

Pristojna zahvala bodi tu izrečena gosp. nadučitelju Francu Gabršku, ki je prirejal rokopise in oskrboval korekturo.

V Ljubljani, meseca oktobra 1903.

I. Pregledno ponovilo učiva iz IV. razreda.

1. Zaznamenovanje zemljepisnih pojmov, razumevanje konvencionalnih znamenj in zemljevida.

Učila: Zemljevidni obrisek Ljubljanske okolice. — Vlach Dr. Jar., Darstellung der wichtigsten geographischen Begriffe. Dunaj, A. Pichler. — Stereoskopske slike: Kranj, Bled, Klanški jezeri.

2. Ponovilo Kranjske dežele.

Učili: Zemljevidni obrisek in Bauerjev zemljevid Kranjske dežele (Dunaj, Ed. Hölzel).

a) Prebivalci.

Dežela šteje $\frac{1}{2}$ milijona prebivalcev, ki so večinoma Slovenci (94 % Slovencev, 6 % Nemcev, t. j. od 100 prebivalcev je 94 Slovencev in 6 Nemcev). Prebivalci so katoliške vere, okoli 1000 jih je protestantov.

b) Razdelitev dežele.

Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko.

c) Meje.

Prirodne meje: Kranjsko ločijo od Koroškega Karavanke, od Štajerskega Kamniške planine in Sava, od Hrvaškega Kolpa in Gorjanci, od Primorskega Julijske Alpe.

Obmejne dežele: Kranjsko meji proti severu na Koroško, proti severovzhodu in vzhodu na Štajersko, proti jugovzhodu in jugu na Hrvaško, proti jugozahodu in zahodu na Primorsko.

č) Gorovje.

Alpe (Kamniške planine, Grintavec, Kamniško sedlo; Karavanke, Stol, Ljubelj; Julijske Alpe, Triglav).

Dolenjsko gričevje (Kum).

Kras (Snežnik, Nanos); Gorjanci.

d) Ravnine.

Ljubljanska ravnina (Šmarna gora).

Ljubljansko barje (Krim).

e) Podnebje.

Po gorah je hladno, v dolinah toplo. Na Gorenjskem je planinsko podnebje; na Dolenjskem je toplejše in za vinarstvo ugodno podnebje; na Notranjskem brije pozimi burja; le v Vipavski dolini je zelo toplo podnebje.

f) Vodovje.

Reke: Sava (Dolinka in Bohinjka) in njeni dotoki: Kokra, Kamniška Bistrica, Sora, Ljubljanica, Krka, Kolpa; Vipavščica in Idrijca, ki se izlivata na Primorskem v Sočo.

Jezera: Bleško, Bohinjsko in Cerkniško jezero.

Toplice: Toplice na Dolenjskem in Bled na Gorenjskem.

g) Mesta.

Glavno mesto Kranjske dežele je Ljubljana.

Na Gorenjskem: Kamnik, Škofja Loka, Kranj, Radovljica.

Na Dolenjskem: Krško, Kostanjevica, Rudolfovo (Novo mesto), Črnomelj, Metlika, Kočevje, Višnja gora.

Na Notranjskem: Idrija, Lož.

h) Trgi.

Na Gorenjskem: Tržič, Jesenice-Sava, Kropa.

Na Dolenjskem: Litija, Mokronog, Turjak, Ribnica.

Na Notranjskem: Vrhnika, Logatec, Cerknica, Planina, Postojna, Vipava.

i) Vasi.

Črnuče, Domžale, Vižmarje, Medvode, Begunje; Zalog, Zagorje, Krka, Št. Peter, Toplice, Straža.

j) Gradovi in razvaline.

Kamen, Wagensberg, Turjak, Predjamski grad.

k) Občila.

Južna železnica (proga v Trst in Reko; proga na Dunaj in od Zidanega mosta v Zagreb).

Cesarjeviča Rudolfa železnica (po Gorenjskem na Koroško).
Dolenjski železnici (v Rudolfovo, Stražo in do Kočevja).
Kamniška železnica (do Kamnika).
Vrhniška železnica (do Vrhnike).

l) Pridelki.

Poljedelstvo. Vsi pridelki zadoščajo domačim potrebam, le pšenico in koruzo je treba uvažati.

Sadjarstvo povsod dobro uspeva. V Vipavski dolini raste južno sadje (pomaranče, limone, smokve).

Vinarstvo je precej znatno na Dolenjskem (v Krškem, Rudolfovem, Črnomlju, Metliki) in na Notranjskem v Vipavski dolini.

Gozdarstvo. Najlepši gozdi so na Gorenjskem in okoli Kočevja.

Rudarstvo. Koplje se železo na Gorenjskem (nad Jesenicami) in živo srebro v Idriji.

Premogokopi so v Zagorju, Mokronogu in Kočevju.

Živinarstvo se odlikuje najbolj na Gorenjskem.

Ribarstvo. V Savi so sulci, v Ljubljani in Cerkniškem jezeru ščuke, v gorskih potokih postrvi, v Vipavščici in Idrijci jegulje.

m) Izdelki (obrtnost).

Mizarstvo v Ljubljani in Vižmarjih (Št. Vidu).

Suha roba (škafi, čebri i. t. d.) v Ribnici.

Slamnikarstvo v Domžalah.

Lončarstvo v Ribniški dolini.

Smodnik v Kamniku.

Železni izdelki na Savi in v Kropi.

Usnje in črevlji v Trziču.

Čipke v Idriji.

Steklarnica v Zagorju.

Tobačna tovarna v Ljubljani.

n) Morska višina.

Od morja proti Ljubljani se zemlja vedno viša, tako da je Ljubljana 300 m višja kot morska gladina.

o) Deželni grb.

Vsako mesto, pa tudi dežela ima svoje znamenje — grb.

Kranjski grb: Na srebrnem ščitu je moder orel, ki ima na prsih polumesec, zložen iz rdečih in zlatih ploščic. Na sredi gornjega roba je knežji klobuk. — Deželne barve so bela-modra-rdeča.

p) Kranjski deželni zbor.

Kranjski veleposestniki in prebivalci kranjskih mest, trgov in vasi volijo svoje zastopnike, ki se shajajo vsaj enkrat na leto v Ljubljani. Tu se posvetujejo o zadevah vse dežele. To so deželni poslanci. Vseh skupaj je s knezoškofom 37. Imenujejo se deželni zbor. Svoja posvetovanja imajo v deželnem dvorcu.

r) Merilo.

Zemljevid Kranjske dežele ima merilo 1:150.000,

t. j. 1 m na zemljevidu je 150.000 m v prirodi,

ali 1 m » » » 150 km » »

ali 1 cm » » » 150 » » »

(Točka «r» naj se obravnava, ko so se učenci dodobra priučili operacij z desetinskimi števili.)

II. Obči pregled Avstrijsko-ogrske države.

Učila: Zemljevidni obris I. Avstrijsko-ogrske monarhije. — Stenski zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije — Rothaug J. G., Phys. u. polit. Wandkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie. — Slike vladarjev obmejujnih držav.

- Osnova:**
1. Cesarstvo ali država.
 2. Obmejne države in njih vladarji.
 3. Avstrijske dežele in njih glavna mesta.

I. Cesarstvo ali država.

Dozdaj ste spoznali svojo ožjo domovino. Učili ste se, da je Kranjska dežela le majhen del velikega cesarstva. Katerega? (Avstrijskega.) — Avstrija je naša širja domovina. — Kakšno obliko ima Kranjska dežela? (Obliko trikotnika.) — Pokažem vam zemljevid Avstrije. Poiščite na njem Kranjsko!

Naštej in pokaži obmejne dežele naše domače dežele! (Na severu Koroško in Štajersko, na vzhodu Štajersko, na jugu Hrvaško in Primorsko, na zahodu Primorsko.)

Razen teh dežel vidimo na zemljevidu še druge: na severu Dolenje in Gorenje Avstrijsko, Salzburško, Češko, Moravsko in Šlesko; na vzhodu Ogrsko, Galicijo in Bukovino; na jugu Dalmacijo, Bosno in Hercegovino; na zahodu Tirolsko.

Vse te dežele imajo visoka gorovja, rodovitne planjave, široke reke in lepa jezera. Tudi po teh deželah stanujejo ljudje v velikih mestih in prijaznih vaseh. Vsem tem deželam skupaj je naš presvetli cesar Franc Jožef I. moder in pravičen vladar. Imenujejo se skupaj «Avstrijsko cesarstvo ali država». — Kaj je Avstrijsko?

Naštejte in pokažite posamezne dežele našega cesarstva! (To se ponavlja tako dolgo, da jih tudi poslednji učenec zna.)

Katere dežele so največje? (Ogrsko, Gališko, Češko, Bosna s Hercegovino, Hrvaško in Tirolsko.)

Katere so manjše kakor Kranjsko? (Primorsko, Salzbursko in Šlesko.)

Katere so skoro tako velike? (Koroško in Bukovina.)

2. Obmejne države in njih vladarji.

(Po zemljevidu.)

Avstrija meji na druge države, ki imajo svoje vladarje. Na severu je Nemško cesarstvo, kjer vlada cesar Viljem II.; na severu in vzhodu je carstvo Rusija, kjer vlada car Nikolaj II.; na vzhodu je kraljestvo Rumunija, tu vlada kralj Karol I.; na jugu meje: cesarstvo Turčija, kjer vlada sultan (cesar) Abdul Hamid II., kraljestvo Srbija, kjer vlada Peter I., kneževina Črnagora, kjer je knez Nikita I., Jadransko morje, ki zavzema $\frac{1}{4}$ Avstrijskega cesarstva, in Italija (Laško), tu vlada kralj Viktor Emanuel III.; na zahodu je Švica. V Švici nimajo niti kralja, niti cesarja, ampak samo predsednika, ki ga voli ljudstvo samo; pravimo, da je republika.

Avstrija šteje 47 milijonov prebivalcev.

3. Avstrijske dežele in njih glavna mesta.

Avstrijske dežele in njih glavna mesta so: 1. Dolenje Avstrijsko — Dunaj ($1\frac{3}{4}$ milij. prebivalcev); 2. Gorenje Avstrijsko — Linz; 3. Salzbursko — Salzburg; 4. Tirolsko — Innsbruck; 5. Koroško — Celovec; 6. Štajersko — Gradec; 7. Kranjsko — Ljubljana; 8. Primorsko — Trst; 9. Hrvaško in Slavonija — Zagreb; 10. Dalmacija Zader; 11. Češko — Praga ($\frac{1}{2}$ milij. prebivalcev); 12. Moravsko — Brno; 13. Šlesko — Opava; 14. Gališko — Levov; 15. Bukovina — Črnovice; 16. Ogrsko — Budapešta ($\frac{3}{4}$ milij. prebivalcev); 17. Bosna in Hercegovina — Sarajevo.

Ponovilo in utrditev učiva na zemljevidnem obrisku I. in na stenskem zemljevidu (Haardtovem, oziroma Rothaugovem).

III. Goropisje.

Učila: Zemljevidni obrisek II, in stenski zemljevid monarhije. — Hölzel, Aus dem Ortlergebiete. — Kosi apnenca in granita.

Osnova: 1. Alpe — Ortler, Alpske dežele.

2. Kras, Kraške dežele.

3. Sudeti, Sudetske dežele.

4. Karpati, Karpatske dežele.

5. Velika Ogrska nižina.

Pogled na zemljevid nam kaže, da je Avstrija hribovita dežela. Več ko tri četrtine vsega površja pripadajo gorovju. V katerem delu se razprostirajo velike ravnine? (V vzhodnem.)

Po cesarstvu se razprostirajo štiri poglavitna pogorja, in sicer: Alpe, Kras, Sudeti in Karpati.

Na zahodu naše države so Alpe. To mogočno pogorje se razprostira od zahoda proti vzhodu. Imenuj dežele, po katerih se razprostirajo Alpe! (Tirolsko, Salzburško, Koroško, Štajersko, Dolenje in Gorenje Avstrijsko.) — Te dežele imenujemo zato Alpske dežele.

Alpe so največje in najvišje pogorje naše domovine. Nekateri vršaci so tako visoki, da so pokriti vse leto z ledom in snegom. V njihovi sredini se nahaja mnogo soli, premoga, svinca, bakra in drugih rudnin. V dolinah so lepa jezera, v gorah pa izvira mnogo rek. Po gorah žive srne, jeleni in divje koze.

Alpe so sestavljene iz različnega kamenja; zato jih delimo v tri dele: Severne apneniške Alpe, Srednje Alpe in Južne apneniške Alpe.

Severne apneniške Alpe so sestavljene iz apnenca; razprostirajo se na severu.

V sredi so Srednje Alpe, ki so sestavljene večinoma iz granita. V njih se vzdiguje najvišja gora naše domovine, Ortler, 4000 m visoko.

Na jugu so Južne apneniške Alpe, ki so tudi iz apnenca. (Obmejno gorovje Kranjske dežele: Julijske Alpe, Karavanke in Kamniške planine so deli Južnih apneniških Alp.)

Katere dežele so na jugu? (Kranjsko, Primorsko, Hrvaško, Dalmacija in Hercegovina.) — Po teh deželah se razprostira Kras.

Imenujemo jih Kraške dežele. Kras je večinoma golo hribovje, po katerem brije ostra burja. Več o Krasu boste slišali pozneje.

Oglejmo si gorovje na severu! — To ni tako visoko kakor Alpe. Imenuje se Sudeti. Po katerih deželah se razprostirajo Sudeti? (Po Češkem, Moravskem in Šleskem.) — Kako zato imenujemo te dežele? (Sudetske dežele.) — Ker so Sudeti precej nizki, se razprostirajo skoraj do njih vrha travniki, polja in gozdi.

Pokaži na zemljevidu, kje je naša država še zelo hribovita! — To gorovje imenujemo Karpate. Po katerih deželah se razprostirajo Karpati? — Kako imenujemo zato te dežele? (Karpatske dežele.) — Katere so? (Ogrsko z Zalesjem [Erdeljskim], Galicija in Bukovina) — Tudi tu so visoke gore, pokrite s snegom in bogate rud; celo zlato in srebro hranijo v svojem osrčju.

Na zemljevidu vidite tudi ravnine. V kateri deželi se nahaja največja ravnina? (Na Ogrskem.) — To je Velika Ogrska nižina, ki zavzema skoraj polovico Ogrske dežele. Pozneje boste slišali, kakšno je življenje na Ogrski nižini.

Ponovilo in utrditev učiva na zemljevidnem obrisku II. in na stenskem zemljevidu.

IV. Izlet na gorski vrhunec.

Učila: Hölzel, Pasterzen-Gletscher mit dem Großglockner. — Lehmann, Die Berner Alpen. — Planika, ravš.

- Osnova:** 1. Odhod.
2. Pratež.
3. Pot na vrhunec.
4. Razgled.
5. Vrnitev.

Danes hočemo v duhu narediti izlet na goro, ki jo pokrivata večni sneg in led. Treba je marsikaterih priprav, da se nam uresniči ta želja. Predvsem potrebujemo močnih, podkovanih čevljev in močne palice, ob katero se opiramo, pa tudi zanesljivega vodnika, ki dobro pozna pota po gori. Vodnik ima s seboj sekiro in močno vrv; nese tudi nahrbtnik, v katerem je nekaj okrepčila za dolgo pot.

Zarana se odpravimo na pot. Ob bistrem potoku korakamo po dolini do vznožja gorskega velikana. Spremljajo nas zlatorumena

žitna polja, za katera je zemlja v dolinah najpripravnější. Kmalu smo na nepeti poti, ki se vije polagoma navzgor. Globoki, temni gozdi listnatega drevja krijejo na desno in levo planinski svet. Brž pa se umaknejo mogočnemu iglastemu drevju, ki vzdiguje svoje vrhove proti nebu. Kar nam zadane močni udarci na uho. Kaj neki je to? Pridni drvarji sekajo visoka debela. Toda nedostaja nam časa, da bi se mudili pri njih. Urno stopamo dalje; gozdi se krčijo, samo tuintam sameva pritlikav grmič. Pred nami se razgrnejo krasne planine, obrasle s travo in raznimi planinskimi cveticami. Z visokih obronkov odmevajo zvonci goved ali koz, ki se tu pasejo, vmes pa se glasi pesem srečnih ljudi — planinskih pastirjev.

Polagoma prehajajo zelene planine v pusta, skalovita tla, koder ni življenja, koder vlada le grobna tihota. Tu vidimo pustinja golih skal in, s strmih pečin šume slapovi, tudi kak vrelec šepeče med njimi. Nekako tesno nam je pri srcu, ko se bližamo po ozkem, nevarnem potu širokemu sneženemu polju. Posebno nam ugaja ledenik, ki se čarobno izpreminja v žarkih zahajajočega solnca. Poletna toplota ne more raztopiti vsega snega, ampak le po vrhu; raztopljena površina pa ponoči zopet zamrzne. Tako se sneg izpreminja polagoma v led, ki se nabira v globelih med vrhunci ter se vsled svoje teže pomika navzdol kot ledenik.

Zgodaj zjutraj zapustimo planinsko kočo, v kateri smo prenočili. Zvezde že ugašajo, svit naznanja bližajočo se zoro. Na obzorju se prikaže solnce, podobno velikanski zlati okrogli plošči. Vrhovi gora zažare v njegovih žarkih. Polagoma prežene solnce temo tudi iz doline.

Na vrhuncu smo. Veseli pozdravljamo lepe vasi, reke in potoke, ki se vijejo kakor srebrni pasovi po dolini. Tu občudujemo našo lepo domovino. Celo sinje morje se zablišči v veliki daljavi. Neradi se ločimo od krasnega razgleda. Vzdrami nas drzni planinski orel, ki se dviga iz skritega gnezda v zračne višave, odkoder se spušča na plen.

Urnih korakov stopamo navzdol, tuintam si natrgamo šopek planik in ravša. Poslovimo se tudi v leseni planinski koči od veselih planinarjev. Ko dospemo v dolino, se ozremo še enkrat na gorskega velikana. Okrepčavši se v prijazni podgorski vasi, se vrnemo zopet na svoj dom.

Pripovedovanje po osnovi.

V. Pastirčevanje na planinah.

Učilo: Lehmann, Die Berner Alpen.

- Osnova:** 1. Pot na planino.
2. Planinska koča.
3. Pastirčevanje na planini.
4. Odhod s planine.

V začetku poletja pošiljajo kmetje svojo živino s pastirjem ali pastirico na planino. Ta je oddaljena več ur od kmetije. Živina v hlevih postaja nemirna, ko zasliši planinarja, ki zvoni z velikim zvoncem po dolini. Lepega jutra, ko migljajo še zvezde na nebu, se zbirajo veselo mukajoče krave in radostne poskakujejo. Največji in najlepši kravi, ki je vodnica vsej čredi, obesi pastir okoli vratu zvonec na lepem traku, med roge pa ji priveže šop cvetja. Tudi druge krave dobe zvonce, nekatere večje, druge manjše. Prva hodi vedno krava vodnica, za njo pa druga čreda. Pred njo stopa pastir, za njo pa nosi tovorni konj posteljino, velik kotel in drugo orodje in posodje. Ko hodijo po gorskem potu, žvenkljajo zvonci, krave mukajo, planinarji pojo in vriskajo, da se razlega daleč po dolini. Veseli dospo do planinske koče.

Planinska koča je navadno lesena. Na strehi leži težko kamenje, okna so zelo majhna. Včasih je v koči samo en prostor, ki je združen v spalnico in kuhinjo. Stene in strop so popolnoma črni. V kotu je postavljeno ognjišče, nad njim visi kotel. Ob zidu stoji miza, stol in z mahom napolnjena vreča — to je postelja. Poleg koče je priprost hlev, ki je živini zavetišče ponoči in o nevihti.

Komaj se začne daniti, že pride planinar v hlev in pomolze krave. Potem izpusti živino na plano, kjer se pase ves dan. Prav po godu so ji nizka, sočnata planinska trava in zelišča. Zelo rada je na planinah. Čisti planinski zrak ji dé bolje nego oni v zadehlih hlevih. Tukaj se pase, koder jo je volja; tu pozna vsak grm, ve, kje je najboljša paša; ve tudi, kdaj je čas molžnje; že oddaleč pozna pastirjev glas. Tudi nevihto sluti. Medtem ko se pase živina, zlije planinar pomolzeno mleko v velik kotel in ga pomakne nad ogenj. V mlačno mleko vrže kos suhega telečjega želodca, in mleko se

zasiri. Iz tega sira naredi okrogle hlebe, ki jih potem posuši. Teža enega hleba je 20 do 25 kg. Kjer pa ne delajo sira, posname planinar smetano in naredi iz nje okusno surovo maslo. Vsakih osem dni pride sel iz doline in odnese maslo. Prinese pa kruha in moke, ki služi planinarjem za živež. Tako živi planinar ali planinarica srečno vse poletje.

Ali ne poseti razen sla nihče planinske koče? (Ljudje, ki kopljejo korenine, hribolazci in lovci, da se okrepčajo s čašo mleka.) — Zakaj ne požanjejo trave na planini?

Meseca septembra pa se vračajo planinarji domov. Zopet se zbira živina, zopet jo odičijo s svilenimi trakovi in planinskimi cveticami. Dolgi vrsti sledi voziček, ki je odičen s šilovjem in naložen s sirom. Tako pridejo domov, kjer jih prijazno sprejme kmet, ogledujoč dobro rejeno živino. Če pa se je pripetila kaka nesreča, se vračajo tiho in mirno.

Kako koristi pastirčevanje na planinah kmetu? (Kmet si prihrani mnogo sena, živina je lepša, daje veliko mastnega mleka, iz katerega delajo surovo maslo in sir.)

Pripovedovanje po osnovi.

VI. Nevarnosti v planinskem svetu.

Učilo: Lehmann, Die Berner Alpen.

Osnova: 1. Vihar.

2. Zameti.

3. Zemeljski usadi.

4. Plazovi.

Vihar. Večkrat se nad vršaci stemni nebo; dvigne se strašen vihar. Nad gorami švigajo ognjeni bliski kakor ognjene kače po pečinah; grom ropoče in stotero odmeva od gora, da se treseta nebo in zemlja. Zdaj se usuje gosta toča. Planinarji planejo med čredo ter jo kličejo in vabijo, ali besna žival ne vidi ničesar, ne sliši ničesar. Planinar si ne ve pomagati. Okoli njega je zdaj temna noč, zdaj zopet svetli ogenj. Toča mu ropoče po golih mečih in plečih. Vetrovi so pregnali nevarne oblake, in za točo se ulije ploha. Naposled planinar vendar zbere nekoliko živine, — toda ena ali dve najlepših krav ležita v prepadu.

Zameti. Vihar, ki tako grozno razsaja po gorah, namete po nekaterih krajih mnogo snega; odtod ga nosi po 20 m visoko dalje in ga potem nakopiči zopet na drugih krajih. To so zameti. Največji zameti so po jarkih gorskih vrhuncev. Tu ima veter neznano moč, sneg pa je droben in suh. Gorje popotniku, ako pride v takih časih na gore; že marsikateri je našel v zametih svoj grob. Uhojena steza je že zametena, nikakršnega sledu ni, da bi se mogel ravnati po njem. Polzki sneg, v kateri se udirajo popotniku noge, mu zelo ovira hojo. Na tako težavnem potu kmalu obnemore. Veter mu brije goste snežinke v obraz, da mu je, kakor bi ga zbadal z iglami. Vedno bolj se čuti utrujenega, tesno mu je pri srcu, zavednost ga zapušča. Da bi se odpočil, sede v sneg, ali ubožec zaspi trdno in se ne zbudi nikdar več.

Zemeljski usadi. Pomladi, ko se taja sneg, vsrkava zemlja mnogo vode; tako postane mehka. Večkrat se zgodi, da se odtrga velik del hriba s skalami in drevjem ter pribuči s strašnim ropotom v dolino, kjer pokoplje hiše, zasuje potoke in reke, da voda ne more odtekat, ampak se razširi v jezero ter poplavi vso dolino. To so zemeljski usadi.

Plazovi. Kaj ste opazili že večkrat na strehah, ki so pokrite z debelo sneženo plastjo, na katero sije solnce?

Po najvišjih gorskih krajih dežuje malokdaj, navadno le sneži. (Zakaj?) — Zato so pokriti povečem z neizmernimi snežinami. Če se utrga sneg ob strmem gorskem bregu na dolgo in široko ter se vala s hriba v dolino, nastanejo plazovi.

Ponekod se trga zlasti pozimi ob jako strmih pečinah suhi, drobni sneg ter se drsa v dolino. Taki suhi plazovi niso posebno nevarni sami na sebi. Jako nevaren pa je zračni pritisk, t. j. silni veter, ki ga napravljajo ti plazovi. Ko se drsa sneg, se stiska zrak pred njim. Ta strašni veter podira gozde, ruje drevesa, trga velikanske skale, ruši hiše in prestavlja lesene kočice. Z vsemi močmi pomagajo potem gorski prebivalci drug drugemu, da rešijo pokopane iz snežnega groba. Včasih se jim to posreči, včasih pa pridejo prepozno.

Kako hitro se drsa sneg, spoznamo iz naslednjega. Neki kmet je videl visoko na gorski steni, morda 1½ ure od prostora, na katerem je stal, da se je utrgal plaz. Hitel je proti hlevu, da bi se rešil. Toda akoravno je bil ta samo 14 stopinj oddaljen od njega, se ni mogel rešiti. Veter ga je vrgel v prepad, in plaz ga je pokopal.

Mokri plazovi nastanejo, ko začne kopneti sneg. Razmočeni sneg se strdi v hladni noči in se jame pomikati kot velikanska snežina v dolino. Takim plazovom se je sicer laže ogniti nego prvim, a vendar so nevarni in pogubni, ker zasujejo z neizmernim snegom doline, gozde in travnike. Koristni pa so, ker odstranijo s planinskih travnikov sneg, ki bi kopnel vse poletje.

Ponovilo po osnovi.

VII. Kras.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Hölzel ali Lehmann: Die Adelsberger Grotte. — Pichler, Zirknitzer See. — Stereoskopske slike: Postojna, vhod v Postojnsko jamo, Postojnska jama

Osnova: 1. Ograde.

2. Reke ponikalnice.

3. Pomanjkanje gozdov.

4. Burja.

5. Podzemeljske jame.

6. Cerkniško jezero.

Naštej Kraške dežele! — Zakaj se tako imenujejo?

Kras je podoben okamenelemu morju, iz katerega se vzdigujejo nizki vrhunci. Na Krasu je mnogo kotlin razne velikosti. Okoli malih kotlin, v katere je dež splavil rodovitno zemljo, so kameniti ploti; to so ograde. V njih ima pridni Kraševец skrbno obdelano njivo.

Ker voda ne more odtekati po odprtih dolinah, si išče poti pod zemljo. Nekaj časa teče pod zemljo, potem priteče zopet na dan in ponikne zopet. (Ljubljana — reke ponikalnice.) Zato pomanjkuje po nekaterih krajih pitne vode, tako da nabirajo kapnico v vodnjakih, takozvanih cisternah.

Griči in planote so kolikor toliko posuti s sivim apnencem. Le kako drevo ali grm daje nekoliko sence. Na nekaterih krajih pa rasto še hrastovi, bukovi in smrekovi gozdi, kakršni so se nekdaj razširjali po vsem Krasu. Prvi prebivalci so jih deloma posekali, da so dobili sveta za njive in vinograde. Tudi Rimljani so dobivali v teh krajih les za ladje in stavbe. Pozneje so hodili Benečani semkaj po hrastova in bukova debla ter jih rabili za poslopja in palače, smrekovino pa za ladje. Ker se pa ni nanovo pogozdovalo, so izginili gozdi.

Močna burja je začela gospodariti po kraških tleh. Podirala je drevje, odkrivala strehe in preobračala vozove; ustavila je celo železniški vlak. Odnesla je polagoma rodovitno prst s hribov v dolino, ob bregovih pa so jo nalivi splavili v morje. Tako se je prikazalo na planoti in po vrhovih golo kamenje. Zadnja leta so začeli pogozdovati gole griče in planote.

Na Krasu je tudi mnogo podzemeljskih jam. Največja in najlepša in zato tudi najimenitnejša je Postojnska jama. Krasna je posebno, kadar je elektriški razsvetljenja.

Čudovito je tudi Cerkniško jezero. Njegovo dno je podobno rešetu, ker ima mnogo liju podobnih votlin. Če je vreme suho, se izgublja voda v votline. Na suhih tleh raste potem trava, ki jo pokose. Zgodí se pa tudi, da hipoma pribuči voda iz votlin in poplavi vse travnike.

Pripovedovanje po osnovi.

VIII. Ogrska nižina.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Hölzel, Aus der Pušta Hortobágy. — Lehmann, Ungarische Pušta. — Umlauft, Magyaren. — Bičje; visoka, debela bil koruze.

- Osnova:** 1. Vožnja po Ogrski nižini.
2. Tanja.
3. Divje konjske črede, čikoš.
4. Krotenje divjih konj.

Ogrska nižina se razprostira med Karpati in Alpami. Velika je tako, da bi po njej lahko razgrnil deset Kranjskih dežel.

V Budapešti sedemo na lahek voziček, pred kateri je vpreženih dvojce ogrskih konjičkov. Temna noč krije neizmerno planjavo, ki se razprostira pred nami. Polagoma se umika noč; tam daleč na vzhodu se svetli. Vozimo se že dolgo, a žive duše ne vidimo. Tudi grmiča ni, ne drevesa, pod katerim bi človek legel v hladno senco. Naš voznik pozna kraj, zato se umika zdaj močvirju, zdaj pesku, ki pokriva zemljo v debelih plasteh. Solnce pripeka neznosno, vročina nas muči. Voznik priganja konje, da bi čim prej

dospeli do zavetišča. In res, kmalu opazimo lepo polje, na katerem raste pšenica in koruza. Tuintam opazimo kočo iz bičja — pastirjevo stanovanje. Zakaj je koča iz bičja? (Ker ni kamenja, ne lesa.) — Na pusti smo. Utrujeni veselo pozdravljamo leseno kočo, v kateri vidimo zopet ljudi. Tu se odpočijemo in okrepčamo.

Ta koča se imenuje «tanja» — samotno gospodarsko poslopje. Marsikateri gospodar ima tako obširna posestva, da mora hoditi po več ur, preden dospe do njih konca. Zato si postavi tanjo ali puščo, da se preseli spomladi vanjo. Tu začne obdelovati rodovitno, črno zemljo, iz katere zraste tako visoka koruza, da se jeseni jezdec lahko skrije v njej. Tod zraste toliko lepe pšenice, da jo razpošiljajo tudi iz države. Okoli tanje se razprostirajo brezkončni pašniki, koder se pasejo črede konj, ovac in goved.

Na teh pašnikih opazimo veliko, divjo konjsko čredo, med njo pa jako predrznega, ponosnega konjskega pastirja, takozvanega «čikoša». Kratka, umazana srajca, široke hlače, moder telovnik, visoki škornji in širok klobuk — to je njegova oprava. Dolgih las in dolgih brk nedostaja nobenemu čikošu. Brez pipe mu ni živeti.

Naš čikoš si je poiskal žrebca, ki mu je najbolj ugajal. Prijazno mu govori, se mu bliža, izteza roko proti njemu, kakor bi se mu hotel dobrikati. Konj ga gleda plaho odstrani, kakor bi se bal za svobodo, in se že hoče spustiti v beg, ali v tem hipu mu vrže čikoš zanko okoli vratu in jo zadrigne s tako močjo, da telebi konj kakor mrtev na tla. Kakor blisk šine zdaj čikoš na žrebca in porahlja zadrigo. Konj skoči kvišku, se spenja z jezdecem ter dirja ž njim kakor besen po širni planjavi. Z eno roko drži čikoš dolge konjske grive, z drugo pa vihti bič. Tako jezdi v divjem diru, dokler ne obnemore konj in se ves upehan ne vda. Na ukročenem konju pridirja k nam. Ponos in zadovoljnost mu sevata iz oči. Okrepča se s slanino, žganjem in kruhom ter se poda zopet na delo.

Tudi goveji pastirji, takozvani «guljaši», jezdiijo hitre konje, ker jim včasih preti nevarnost, da jih ne podero na tla napol divji biki.

Pripovedovanje po osnovi.

XVII. Gorenje Avstrijsko ali Avstrijsko nad Anižo.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Stereoskopski sliki: Linz, Dachstein.

- Osnova:**
1. **Meje.** Gorenje Avstrijsko ali Avstrijsko nad Anižo meji na severu na Češko, na vzhodu na Dolenje Avstrijsko, na jugu na Štajersko in Salzburško, na zahodu na Nemčijo.
 2. **Gorovje.** Gorenje Avstrijsko je povečem gorata dežela. Na jugu se razprostirajo Severne apneniške Alpe.
 3. **Vodovje.** Glavna reka je Dunav. Na desnem bregu dobi dotok Anižo.
 4. **Glavno mesto.** Glavno mesto je Linz.
 5. **Pridelki.** Pridela se obilo žita in sadja. V deželi je veliko premoga in soli. Znatno je živinarstvo.
 6. **Izdelki.** V deželi se izdeluje železnina, zlasti kose in srpi.
 7. **Prebivalci.** Prebivalci so Nemci. Po veri so katoličani.

1. Na katero deželo meji Dolenje Avstrijsko na zahodu? (Na Gorenje Avstrijsko ali Avstrijsko nad Anižo.) — Danes se bomo učili o tej deželi. Pridi k zemljevidu in pokaži Gorenje Avstrijsko! — Pokaži in imenuj dežele, ki omejujejo Gorenje Avstrijsko!

2. Oglejmo si deželo glede tal! — Kakšna je dežela glede tal? (Precej gorata.) — Kako spoznaš to? (Ker je temneje slikana.) — Kje je zemlja višja? (Na jugu.) — Kam se znižuje? (Proti Dunavu.) — Iz česa sklepaš to? (Ker teko reke od juga proti severu v Dunav.) — Kaj pa na severni strani Dunava? (Tam se zemlja zopet zvišuje.) — Dežela je torej povečem gorata. Katero gorovje se razprostira po južnem delu? (Alpe.) — Kako se jim pravi? (Severne apneniške Alpe.)

3. Katera reka teče skozi deželo? (Dunav.) — Dunav je glavna reka dežele. Ali dobi kaj dotokov v tej deželi? — Na katerem bregu? (Na desnem.) — Iz katerega gorovja priteko te reke? (Iz Alp.) — Kateri dotok že poznate? (Anižo.) — Kaj veš povedati o tej reki? (Dela mejo med Gorenjim in Dolenjim Avstrijskim.)

4. Katero večje mesto stoji ob Dunavu? Poglejte na zemljevid! (Linz.) — Kaj veš o tem mestu? (Linz je glavno mesto Avstrijskega nad Anižo.) — Na katerem bregu stoji? (Na desnem.) — Mesto Linz

se razprostira na desnem bregu Dunava. Po Dunavu se zibljejo parobrodi, ki prevažajo razno blago iz Nemčije, z Dunaja, celo z Ogrskega. (Kaži na zemljevidu!) V Linzu se križajo tudi razne železnice. Pokaži, na koliko strani gre železniški vlak iz Linza! (Na Dolenje Avstrijsko, Salzburško, Štajersko in Česko.) — Kakšno mesto je Linz po svoji leži? (Kupčijsko mesto.) — Mesto je velike važnosti za kupčijo in obrtnost.

5. Kakšna je dežela glede rodovitnosti? (Rodovitna.) — Prideluje se obilo žita in sadja. Žita se pridela toliko, da ga izvažajo. Sadno drevje rodi mnogo okusnega sadja, iz katerega delajo sadjevec, ki ga razpošiljajo po drugih deželah.

Rekli smo, da je dežela precej gorata. Kaj se dobi v gorah? (Rudnine.) — V tej deželi se dobiva premog in sol. Kaj mislite, s čim se še pečajo v alpskem delu? (Z živinarstvom.) — Živinarstvo je znatno v tej deželi.

6. Dežela ima več tovaran, v katerih se izdeluje železnina, posebno kose in srpi, ki se prodajajo celo po drugih zemljinah.

7. Kateri jezik govore prebivalci? (Nemški.) — Prebivalci na Gorenjem Avstrijskem so Nemci, po veri pa katoličani.

Ponovilo učiva po osnovi.

XVIII. Salzburško.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Stereoskopska slika: Salzburg.

- Osnova:**
1. **Oblika in meje.** Salzburško ima obliko trikotnika ter meji na severu na Gorenje Avstrijsko, na vzhodu na Štajersko, na jugu na Koroško in Tirolsko, na zahodu na Tirolsko in Nemško.
 2. **Gorovje.** Salzburško je zelo gorata Alpska dežela. Na jugu so Visoke Ture, ki so del Srednjih Alp.
 3. **Glavno mesto.** Glavno mesto je Salzburg.
 4. **Pridelki.** Poljedelstvo je zaradi goratih tal malo razvito. Poljski pridelki se morajo uvažati. Živinarstvo daje obilo dobička. V deželi se dobiva mnogo soli.
 5. **Prebivalci.** Prebivalci so Nemci, po veri pa katoličani.

1. Danes se bomo učili o majhni, a lepi Alpski deželi — o Salzburškem. Pridi k zemljevidu in pokaži Salzburško! — Pokaži in imenuj dežele, ki omejujejo Salzburško!

2. Kakšna je dežela glede tal? Poglej na zemljevid! (Zelo gorata.) — Deželo pokrivajo visoke gore; samo na severu zapazimo malo nižino. Drugod pa ima več ozkih dolin. (Učitelj jih pokaže na zemljevidu.) — Katero gorovje pokriva Salzburško? (Alpe.) — Katere? (Severne apneniške Alpe.) — Kje je dežela najvišja? (Na jugu.) — Tu se razprostirajo Visoke Ture, ki so del Srednjih Alp. Ture so mogočno gorovje, polno ledenikov in mogočnih skaln. Oživljajo jih žuboreči vrelci in šumeči slapovi, prihajajoči s strmih pečin. Ob vznožju golega skalovja se razprostirajo zeleni pašniki. Prekrasen je pogled na te snežene in v led zakovane vršace, kadar jih obsevajo zlati solnčni žarki. Z visokih obronkov odmeva zvon pasoce se živine, vmes pa doni pesem veselih pastirjev.

3. Salzburško je torej prava planinska dežela in je dobilo svoje ime od mesta Salzburga. To mesto je glavno mesto te dežele. Mesto slovi zaradi svoje krasne leže in ima mnogo imenitnih zgradb, spomenikov in lepih cerkvá.

4. Ali more uspevati poljedelstvo, ker je dežela gorata? (Ne.) — Zaradi goratih tal je poljedelstvo le malo razvito. Poljski pridelki se morajo uvažati v deželo. Kaj pa daje prebivalcem mnogo dobička? (Živinarstvo.) — Zakaj? (Dežela ima mnogo dobrih pašnikov.) — Kaj pa se še dobiva v deželi? Ime Salzburško Vam že to pove. (Dobiva se mnogo soli.)

5. O prebivalcih rečemo to, kar smo rekli na Gorenjem Avstrijskem. Kaj smo ondi povedali o njih? (Da so Nemci in po veri katoličani.) — Tudi na Salzburškem so sami Nemci in po veri katoličani.

Ponovilo učiva po osnovi.

XIX. Tirolsko.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Stereoskopske slike: Innsbruck, Martinja stena, Ortler.

Osnova: 1. Oblika in meje. Tirolsko ima obliko trikotnika ter meji na severu na Nemčijo, na vzhodu na Salzburško, Koroško in Italijo, na jugu na Italijo, na zahodu na Italijo, Švico in Bodensko jezero.

2. **Gorovje.** Tirolsko je najvišja in najbolj gorata Alpska dežela v Avstriji. Ob zahodni italijanski meji je najvišji vršac našega cesarstva, Ortler.
3. **Vodovje.** Dežela ima mnogo rek. Na severu teče Ina.
4. **Glavno mesto.** Glavno mesto je Innsbruck.
5. **Pridelki.** Pregorata dežela ne rodi mnogo žita. Na južnem Tirolskem pridelujejo izvrstno vino in južno sadje. Živinarstvo daje obilo zaslužka. Znatno je tudi svilarstvo. Trgovina z lesom je zelo živahna.
6. **Izdelki.** Izdeluje se volnenina, svilenina in bombaževina.
7. **Prebivalci.** Na severnem Tirolskem bivajo Nemci, na južnem pa Italijani (Lahi).

1. Danes se bomo učili o najvišji in najbolj gorati Alpski deželi. Katera dežela je to? (Tirolsko.) — Pridi k zemljevidu in pokaži Tirolsko! — Pokaži in imenuj dežele, ki omejujejo Tirolsko!

2. Katero gorovje pokriva Tirolsko? (Alpe.) — Kaj smo slišali o tej deželi glede tal? — Tirolsko je najvišja in najbolj gorata Alpska dežela. Kako spoznaš to? (Ker je najtemneje risana.) — Tirolsko je polno planinskih gora, v deželi ne nahajamo niti ene večje ravnine. Ob rekah se svet zravna v ozke, plodne doline. Kje je dežela najvišja? (Na zahodni strani.) — Ob zahodni italijansko-tirolski meji se vzpenja zemlja najviše. Tu se vzdiguje najvišji vršac našega cesarstva. Kako se imenuje? (Ortler.) — Zapiši ime na tablo! — Kako visok je Ortler? (4000 m.)

3. Kakor razvidite z zemljevida, ima dežela mnogo rek. Katero reko že poznate? (Ino.) — Kaj veš povedati o tej reki? (Izvira v Švici, teče po severnem Tirolskem, dela mejo med Nemčijo in Goranjim Avstrijskim ter se izliva pri mestu Pasavu v Dunav.)

4. Katero mesto stoji ob Inu? (Innsbruck.) — Innsbruck je glavno mesto dežele. Stoji ob obeh bregovih reke Ine. (Odtod ime.) Innsbruck je jako prijazno gorsko mesto in je zaradi svoje leže važno za kupčijo. Blizu mesta je Martinja stena, znamenita zato, ker je ondi cesar Maksimilijan zašel na lovu v največjo nevarnost, iz katere se je pa srečno otel. Kako se je to zgodilo?

5. Kaj menite, s čim se neki pečajo Tirolci? — Morebiti s poljedelstvom? (Ne.) — Zakaj ne? (Ker je dežela pregorata.) — S čim pa se pečajo? (Z živinarstvom.) — Zakaj? (Ker ima dežela dobre pašnike.) — Dežela ima travnatega sveta skoro petkrat toliko kolikor

orne zemlje; zato imajo Tirolci najlepšo govejo živino, ki slovi po vsem našem cesarstvu. Na južnem Tirolskem pa se pečajo tudi s svilarstvom. Tu pridelujejo tudi izvrstno vino in južno sadje (pomaranče, limone, smokve, mandlje, kostanj i. dr.). — Planinski svet krijejo temni gozdi iglastega in listnatega drevja. Kaj pa dobivajo iz gozdov? (Les.) — Trgovina z lesom je na Tirolskem kaj živahna. Poleg goveje živine rede Tirolci tudi ovce. Zakaj? (Ker imajo mnogo pašnikov.) — Kaj dobivajo od ovac?

6. Na Tirolskem izdelujejo tudi volnenino, svilenino in bombaževino.

7. Kateri jezik govore Tirolci? (Nemški.) — Na severnem Tirolskem bivajo Nemci, na južnem pa Italijani. Vsi pa so verni katoličani. Tirolci so jako pogumen in pobožen narod. V stavbah imajo poseben slog. Tirolsko kmetsko poslopje spoznaš že po zunanjem licu. Malone vsaka hiša ima nad velikimi vrati lep in kaj okusno izdelan hodnik. (Švicarija v Ljubljani.)

Ponovilo učiva po osnovi.

XX. Češko.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Sudetenländer. — Lehmann, das Riesengebirge, das Erzgebirge. — Slika Prag. — Hölzel, Städtebilder: Prag. — Pichler, Die Mündung der Moldau in die Elbe. — Granati; žito; lan; pesa; hmelj; platno; sukno. — Stereoskopske slike: Izvir Labe, izvir Veltave, Hradčani, stočje Veltave in Labe pri Melniku.

- Osnova:**
- 1. Oblika in meje.** Češko ima obliko na oglu stoječega četverokotnika ter meji na zahodu in severu na Nemčijo, na vzhodu na Moravsko, na jugu na Dolenje in Gorenje Avstrijsko.
 - 2. Gorovje.** Češko je gorata dežela, le ob Labi je večja nižina. Na severozahodu so rudnate Krušne gore, na severovzhodu je najvišje češko gorstvo, Krkonoši.
 - 3. Vodovje.** Glavna reka Češkega je Laba. Na levem bregu sprejema Veltavo, ki je ob izlivu večja nego Laba.
 - 4. Glavno mesto.** Glavno mesto je Praga.
 - 5. Pridelki.** Rudarstvo proizvaja obilo železa in premoga, nekaj srebra in dragih kamenov (granatov). Živinarstvo je na visoki stopnji. Pridela se obilo žita in lanu, hmelja in pese, pa tudi sadja in vina.
 - 6. Izdelki.** Izdeluje se platno in sukno, pivo in sladkor.
 - 7. Prebivalci.** Na Češkem so Čehi in Nemci; izvečine so katoličani, precej je tudi protestantov.

1. Učili se bomo o oni avstrijski deželi, ki je naši državi na severozahodu. Pokaži na zemljevidu, katera dežela leži naši državi na severozahodu! (Češko.) — Kam meji Češko na zahodu in severu? (Učenec kaže in govori: Češko meji na zahodu in severu na Nemčijo.) — Kam na vzhodu? (Na Moravsko.) — Kateri že znani deželi sta ji na jugu? (Dolenje in Gorenje Avstrijsko.) — Ponovi meje Češkega!

2. Kako sodiš po zemljevidu, kakšna tla ima Češko? (Gorata.) — Kje pa se vzdiguje Češko gorovje? (Ob mejah.) — Češko je ob deželnih mejah opasano z raznim gorovjem. — Kakšno je Češko po sredi? (Tudi gorato.) — Kje pa vidiš kako večjo nižino? (Na severu.) — Katera reka jo pretaka? Glej na zemljevid! (Laba.) — Ob Labi je večja nižina. Kako se imenuje ono gorovje, ki je Češkemu na severozahodu? Poišči ga na zemljevidu! (Krušne gore.) — Pravimo jim tudi Rudne gore. Zakaj neki Rudne? (Gotovo se dobivajo tam različne rude.) — Pred več sto leti so bili v Krušnih gorah bogati srebrni rudniki, dandanes pa rudokopi le redkokdaj zadenejo na srebrno žilo; pač pa imajo Krušne gore še obilo premoga in železa in celo nekaj dragih kamenov — granatov. (Pokažejo se.)

Na nasprotni strani Krušnih gora, torej na severovzhodu poiščimo tisto gorovje, ki je najtemneje barvano. Pokaži ga! — To so Krkonoši. Zakaj je to gorovje tako temno barvano? (Ker je zelo visoko.) — Je-li še katero drugo gorovje na Češkem tako temno? (Ne.) — Kaj sklepamo iz tega? (Da nobeno gorovje na Češkem ni tako visoko kot Krkonoši.)

Krkonoši sicer niso tako visoki kot Alpe, kajti niti najvišjih vrhuncev ne krije večni sneg, vendar so Alpam v marsičem podobni. Deroči gorski potoki objestno skakljajo v penečih slapovih raz strme skale kakor v Alpah. Tudi češki pastir prižene na poletje svojo čredo na sočnate Krkonoške pašnike ter se vse poletje raduje svobodnega, mirnega življenja v borni gorski koči. Krasen in obsežen je razgled, ki ga uživa, kdor jasnega dne stopi na Krkonoše.

3. Katera reka priteče s Krkonošev? (Laba.) — Laba je glavna reka Češkega. Vanjo pa teče reka, ki je ob izlivu večja nego Laba. Kdo jo najde? (Veltava.) — V kateri smeri teče Veltava? (Od juga proti severu po sredi dežele.) — Na katerem bregu teče v Labo? (Na levem.)

4. Katero mesto je največje ob Veltavi? (Praga.) — Ste-li že kaj čuli o Pragi? (Praga je glavno mesto Češkega.) — Ljubljano imenujemo — belo Ljubljano; je-li že kdo slišal, kako nazivljemo Prago? (Zlato Prago.) — Zakaj neki zlato? (Gotovo ima krasne in bogate stavbe.) — Kakor se pri nas vzdiguje iznad mesta Ljubljanski Grad, tako je v Pragi gora Hradčani s krasnim cesarskim gradom in veličastno stolnico sv. Vida, ki se meri celo s cerkvijo sv. Štefana na Dunaju. Mesto ima mnogo tovaren, zato je tu cvetoča obrt; leža mu je jako ugodna, zato je v Pragi živahna kupčija. Po Veltavi se zibljejo z raznim blagom obloženi parobrodi proti Labi, da odondot odplujejo na Nemško. Praga je za Dunajem in Budapešto največje mesto v Avstriji. — Kaj veš povedati o lepoti Prage? — Pripoveduj o obrti, leži, kupčiji, velikosti mesta!

5. Ker je Češko gorato, katerih prirodnin nam je ondi pričakovati? (Rudnin.) — V katerem gorovju pa je mnogo rudnin? (V Krušnih gorah.) — Kaj kopljejo tam? (Obilo železa, premoga, nekaj srebra in dragih kamenov.)

Ali se še spominjate, s čim se pečajo prebivalci v Krkonoših? (Z živinarstvom.) — Pa ne samo v Krkonoših, tudi sicer ima dežela lepo govejo živino, čile konje in mnogo ovac. Živinarstvo je na visoki stopnji. Najplodovitejše pa je Češko ob Labi. Kakšna so tla ob Labi? (Ravna.) — V Labski dolini so prostrana polja, kjer se upogiblje težko žitno klasje, kjer valovi lan svoje modre cvetke. Tam se ob brajdi vzpenja vinska trta, tam pleza svetovnoznani hmelj ob visokem kolju. Pa tudi lepo sadno drevje in skrbno obdelani zelenjadni vrtovi dajo znaten dobiček.

6. Bogati pridelki se potem podelujejo v tovarnah. Katero mesto ima obilo tovaren? (Praga.) — Kaj pa je potrebno za vzdrževanje tovaren? (Železo in premog.) — Tega ima Češko obilo. — Kaj delajo iz lanu? (Predivo — platno.) — Čemu porabijo hmelj? (Za varjenje piva.) — Kaj se naredi iz pese? (Sladkor.) — Kaj delajo iz ovčje volne? (Sukno.)

7. Kateri jezik govore Čehi? (Češki.) — Kateremu jeziku je podoben? (Slovenskemu.) — Čehi so Slovani. Tudi Nemci živijo po Češkem. Prebivalci so po veri katoličani, pa tudi protestantov je precej.

Ponovilo učiva po osnovi.

XXI. Moravsko in Šlesko.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Sudetenländer. — Stereoskopski sliki: Brno, Opava.

- Osnova:**
1. **Oblika in meje.** Moravsko je podobno trokrpastemu listu ter meji na zahodu na Češko, na jugu na Dolenje Avstrijsko, na vzhodu na Ogrsko, na severu na Šlesko in Nemčijo. — Šleska se na južni strani naslanja na Moravsko in Ogrsko, na severu je odprta proti Nemčiji, na vzhodu meji na Galicijo.
 2. **Gorovje.** Moravsko in Šlesko sta gorati; ob moravsko-šleski meji se dvigajo Sudeti.
 3. **Vodovje.** Glavna reka na Moravskem je Morava; ob njej je večja nižina.
 4. **Glavni mesti.** Glavno mesto Moravskega je Brno, glavno mesto Šleskega pa Opava.
 5. **Pridelki.** Moravsko pridelava mnogo žita in sadja, lanu, pese in celo vina. Šlesko ima največ lanu in pese. V nobeni deželi ni ovčarstvo tako razvito kot na Moravskem in Šleskem. V obeh deželah se nakoplje mnogo premoga in železa.
 6. **Izdelki.** Moravska in šleska obrtnost izdeluje sukno, platno, sladkor in železnino.
 7. **Prebivalci** obeh dežel so Slovani in Nemci; oboji so večidel katoličani.

1. Katera dežela se drži Češkega na vzhodu? (Moravsko.) — Danes se bomo učili o Moravskem in o oni deželici, ki se ga dotika na severu. Kako se ji pravi? Beri na zemljevidu! (To je Šlesko.) — Pridi k zemljevidu in določi meje Moravskega! — Zahodna meja ti je že znana. (Češko.) — Kam meji na jugu? (Na Dolenje Avstrijsko.) — Na vzhodu? (Na Ogrsko.) — Katera dežela se drži Moravskega na severu? (Šlezija.) — Kaj še? (Nemčija.)

Na katero deželo se naslanja Šlesko na jugu? (Na Moravsko.) — Katero cesarstvo leži Šleziji na severu? (Na severu je odprta proti Nemčiji.) — Kam pa sega z vzhodnim delom? (Do Ogrskega in Galicije.) — Med katerimi deželami leži Šlesko?

2. Zemljevid ti tudi kaže, kakšna tla so po Moravskem in Šleskem. (Tla so večinoma gorata.) — Kje pa so najvišja tla? (Na severu.) — Ob kateri deželni meji? (Ob šleski.) — Kako se imenuje to gorovje? (Sudeti.) — Kje se dvigajo Sudeti? (Ob moravsko-šleski meji.)

3. Kje je na Moravskem večja ravnina? (V sredi dežele in na jugu.) — Katera reka pretaka to ravnino? (Morava.) — V kateri smeri teče? (Od severa proti jugu in deli deželo v dva neenaka dela.) — Morava je glavna reka, po njej je dobila vsa dežela ime.

4. Imenuj glavno mesto Moravskega! (Brno.) — Mesto ima mnogo tovaren za izdelovanje sukna. Njegova okolica se ponaša z izredno prirodno lepoto. Tam so tako čudovite podzemeljske dupline kot pri nas na Kranjskem. Tudi glavno mesto Šleskega, Opava, izdeluje sukno. Mesto stoji ob nemški meji in je nekako tako veliko kot naša Ljubljana.

5. Kar smo rekli o pridelkih na Češkem, to velja vobče tudi za pridelke na Moravskem. Naštej, kaj pridelajo Čehi iz rastlinstva! (Mnogo žita in lanu, sadja, pese, hmelja in celo vina.) — Vse to pridelujejo tudi Moravci, izimši hmelj. Ob Sudetih so lepi pašniki. Kaj torej rede v Sudetih? (Živino.) — Na severovzhodu je občeznana »Kravarska deželica« z izvrstno govedo. Zlasti pa se Moravsko in Šlesko ponašata s tako izbornim ovčarstvom kot nobena druga dežela. Kakor Krušnegore na Češkem, tako imajo tudi Sudeti dovolj premoga in železa.

6. Ker imata Moravsko in Šlesko dovolj premoga in železa, spadata med prve obrtne dežele. Povedali smo že, kaj se izdeluje v Brnu in Opavi. (V Brnu in Opavi se izdeluje sukno.) — Zakaj ravno sukno? (Ker je ovčarstvo zelo razvito.) — Presodi še po drugih pridelkih, kaj se še izdelava po moravskih in šleskih tovarnah? (Iz lanu delajo platno, iz pese sladkor, iz železa pa železnino.)

7. Na Moravskem in v Šleziji živita dva naroda: Slovani in Nemci. Izmed Slovanov so na Moravskem Čehi, v Šleziji pa Poljaki in Čehi. Vere so večinoma katoliške.

Ponovilo učiva po osnovi.

XXII. Galicija in Bukovina.

Učilo: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije.

Osnova: 1. Meje in velikost. Galicija meji na zahodu na Šlesko in Nemčijo, na severu in vzhodu na Rusijo, na jugu na Ogrsko. — Na jugovzhodu se Galicije dotika Bukovina, ki leži med Galicijo, Rusijo, Rumunijo in Ogrskim. Galicija je tako velika kakor Češko, Moravsko in Šlesko skupaj.

2. Gorovje. Galicija in Bukovina sta večidel gorati; po njiju se širijo Karpati. V severnem delu Galicije je lepa nižina.

3. **Glavni mesti.** Glavno mesto Galicije je Levov, glavno mesto Bukovine so Črnovice.
4. **Pridelki.** Galicija ima obilo žita, Bukovina ne. Obema deželama dajo gozdovi mnogo dobička. V Karpatih se dobiva sol in petrolej.
5. **Prebivalci.** Prebivalci Galicije in Bukovine so po narodnosti in veri jako različni. V Galiciji živijo Poljaki in Rusini, v Bukovini pa Rusini, Rumuni in Nemci. Tam prevladuje katoliška, tu pravoslavna vera.

1. Učili se bomo o avstrijski deželi, ki je na severovzhodu. Katera dežela je to? (Galicija.) — Katere dežele oklepajo Galicijo? Pridi k zemljevidu, pokaži in imenuj jih! (Na zahodu je Šlezija in Nemčija, na severu in vzhodu Rusija, na jugu pa Ogrsko.) — Katera dežela pa je Galiciji na jugovzhodu? (Bukovina.) — Med katerimi deželami leži? (Bukovina leži med Galicijo, Rusijo, Rumunijo in Ogrskim.) — Pokaži: *a)* meje Galicije, *b)* meje Bukovine!

2. Kakšna tla imata Galicija in Bukovina? Razsodi to po zemljevidu! (Tla so v Galiciji in Bukovini večinoma gorata.) — Kje so najvišja? (Ob južnem robu.) — Katero gorovje pa se širi po vsem jugu? (Tam so Karpati.) — Ali je v deželah katera večja nižina? (V Bukovini ne, pač pa v severni Galiciji.)

Karpati so višji nego Sudeti, vendar ne tako visoki kot Alpe. Najvišji vrh v Karpatih ne dosega našega Triglava. Snežnikov in ledenikov tu ni, tudi krasnih jezer, ki dičijo alpska vznožja, ne nahajamo v Karpatih, pač pa so ondi med visokoležečimi zaokroženimi gorskimi stenami majhne kotline, napolnjene s čisto, zeleno vodo. — Lepi so karpatski gozdovi, ki dajo tamošnjim prebivalcem obilo dobička. Med temnozeleno smrečje in gostozaraslo bukovje se še skriva rjavi medved, lokavi volk in divji prešič. V Karpatih se nakoplje toliko soli, da bi zadoščala vsej Evropi; na mnogih krajih teče iz zemlje kameno olje ali petrolej.

3. Poiščimo glavno mesto Galicije! — Našli ga boste v vzhodnem delu v lepi dolini; imenuje se Levov po svojem ustanovitelju knezu Levu. Mesto je kaj lepo zidano, ima visoko šolo (vseučilišče) in celo tri nadškofe (latinskega, grškega in armenskega obreda). Glavno mesto Bukovine stoji ob reki Prutu. Imenuj ga! (Črnovice.) — Dasi šteje mesto za polovico manj prebivalcev nego Levov, ima vendar tudi vseučilišče in tri nadškofe.

4. Ker so tla le v severni Galiciji ravna, se tam prideluje mnogo žita in bi se ga lahko še več, ko bi ondotni prebivalci marljiveje obdelovali polje. Bukovina ima zaradi goratih tal le neznatno poljedelstvo. Slišali ste tudi, da so v Karpatih lepi gozdovi, ki dajo prebivalcem obilo dobička. Največ je bukovih gozdov; odtod ime — Bukovina. Skoraj polovica dežele je pokrita z gostimi gozdovi. — Katera rudnina se koplje v Karpatih? — V Karpatih je toliko soli, da jo ima vsa Evropa dovolj. — Kaj še dobivamo iz Karpatov, česar drugod v Avstriji še nismo našli? (Petrolej.)

In vendar je Galicija jako revna dežela! Vzroki temu so:

a) Prebivalstvo je kaj malo izobraženo. Do 70 % jih ne zna niti pisati in brati. Zategadelj je vsa kupčija z deželnimi pridelki v židovskih rokah.

b) Poljaki preslabo obdelujejo polje.

c) Galicija nima posebne obrti.

č) Ljudstvo je po večini vdano pijančevanju.

Žganje uniči ljudem duševne in telesne moči, da ne morejo delati. Pijanec zanemarja gospodarstvo; svoje posestvo zapravi v židovski žganjarnici.

5. V nobeni avstrijski deželi ni zastopanih toliko jezikov in ver kot v Galiciji in Bukovini. Vendar živi v Galiciji največ Poljakov, drugi so večinoma Rusini ali Malorusi. V Bukovini pa je največ Rusinov, za njimi so najštevilnejši Rumuni in Nemci. Torej prevladuje v obeh deželah slovanski živelj. Medtem ko je gališko prebivalstvo, v prevesnem številu katoliško, je v Bukovini pravoslavna vera najbolj razširjena. Židje pa so se v obeh deželah tako mnogoštevilno udomačili kot v nobeni drugi avstrijski deželi.

Ponovilo učiva po osnovi.

XXIII. Kraljestvo Ogrsko.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Ungarische Städtebilder: Budapest. — Stereoskopske slike: Budapešta, voznja po Dunavu i. dr.

- Osnova:** 1. Meje. Ogrsko meji na Dolenje Avstrijsko, Moravsko, Šlesko, Galicijo, Bukovino, Rumunijo, Srbijo, Slavonijo, Hrvaško in Štajersko
2. Gorovje. Ogrsko obdaja malone kroginkrog gorovje; v notranjem ima veliko nižavje.

3. **Vodovje.** Glavna reka je Dunav; njegovi dotoki so: Tisa, Drava, Sava. — Blatno jezero.
4. **Mesta.** Glavno mesto je Budapešta. Pomniti je tudi Mohač in Siget.
5. **Pridelki.** Ogrsko spada med najrodovitnejše dežele na zemlji in rodi jako mnogo žita. Prideluje koruzo, pšenico, sadje, hmelj, tobak; redi konje, govedo, prešiče, ovce. Glede vinarstva je prvo v državi. Tu se nakoplje največ rudnin, in sicer zlata, srebra, bakra, železa, premoga in soli; dobiva se tudi petrolej.
6. **Izdelki.** V Budapešti izdelujejo stroje in usnje. Na Ogrskem je veliko mlinov.
7. **Prebivalci.** Na Ogrskem je največ Madjarov, potem so Slovani (Slovaki, Rusini, Srbi, Hrvati in Slovenci), Rumuni, Nemci; največ je katoličanov, drugi so protestanti, pravoslavni in židje.

1. Katera je največja avstrijska dežela? (Ogrsko.) — O tem znamenitem kraljestvu se bomo zdaj učili. Pokaži Ogrsko na zemljevidu! — Na katere dežele meji Ogrsko? (Na Dolenje Avstrijsko, Moravsko, Šlesko, Galicijo, Bukovino, Rumunijo, Srbijo, Slavonijo, Hrvaško in Štajersko.)

2. Slišali ste že letos o Veliki Ogrski nižini in o življenju na pusti. Pripoveduj! — Na zemljevidu vidite še drugo nižino. Katero? (To je Mala Ogrska nižina.) — Na kateri strani se razprostira Velika Ogrska nižina? (Na vzhodni.) — Na kateri Mala? (Na zahodni.) — Te nižini zavzemata veliki notranji del Ogrskega, ob mejah je pa Ogrsko opasano z gorovjem. Katero gorovje je to? (Karpati.) — Kaj veš povedati o Karpatih? (Glej Galicijo in Bukovino!) — Katerim deželam prištevamo Ogrsko? (Karpatskim.) — V Karpatih, kjer so veliki gozdi in visoke gore, je podnebje mrzlotno in rastlinam malo ugodno.

3. Glavna reka naše države je tudi glavna reka Ogrskega. Katera je to? (Dunav.) — Dunav stopi na Ogrsko ter loči Alpe od Karpotov. Na katerem Dunavskem bregu so Alpe? (Na desnem.) — Na katerem Karpati? (Na levem.) — Dunav teče v vzhodni smeri, dokler se ne obrne južno v Veliko Ogrsko nižino, tekoč skozi glavno mesto Budapešto in niže mimo Mohača. Sprejemši Dravo, se obrne proti vzhodu ter dela mejo med Ogrskim in Slavonijo. Ko se združijo Dunavski valovi z onimi Tise, teče zopet proti jugu, dokler

pri Belgradu ne objame naše bistro Save. (Pri Belgradu je Dunav 1½ km širok; od ljubljanske glavne pošte do Sv. Krištofa je 1 km.) Od tu dalje loči Ogrsko od Srbije. Njegova struga se zoži na 200 m. Kje zapusti našo državo? (Pri Ršavi.)

Na desnem Dunavskem bregu je zemlja zelo rodovitna. S Štajerskega segajo sem zadnji odrasleki Alp. Tu vidimo veliko Blatno jezero, ki je 75 km dolgo in 15 km široko. Ob bregu je kakor na našem divnem Bledu mnogo krasnih hiš, vil in velikih snažnih gostilnic za tujce, ki prihajajo vsako poletje sem se vedrit in zdravit. Jezero je bogato rib in rakov. Še pozimi, ko je jezero zamrznjeno, tako da vozijo s sanmi in konji od brega do brega, ne počivajo ribiči. V led napravijo luknje, vržejo mreže vanje in jih potegnejo zvečer polne rib iz vode.

4. Pokaži glavno mesto Ogrskega! (Budapešta.) — Koliko prebivalcev šteje? (½ milij.) — Budapešta sestoji iz dveh mest, Bude in Pešte. Te dve mesti vežejo črez Dunav trije kameniti in železni mostovi. Na katerem Dunavskem bregu stoji Buda? (Na desnem.) — Na katerem Pešta? (Na levem.) — Po Dunavu vozi nebroj parnikov in ladij, ki prevažajo ljudi in blago ter pospešujejo trgovino in kupčijo. V Budi je kraljev grad, v katerem stoluje naš presvetli cesar, kadar je v Budapešti.

Zgodovinsko znamenito mesto je Mohač. Kaj veste o tem mestu? (Bitka pri Mohaču in njeni nasledki: smrt kralja Ludovika, turška oblast, združenje z Avstrijo.) — Naš presvetli cesar je kronan kralj ogrski, zato se imenuje naša država »Avstrijsko-ogrška država«.

Tudi Siget vam je znan. Koga vas spominja? (Nikolaja Zrinjskega.)

5. Kakšno je podnebje na severu v Karpatih? (Hladno in za žito neugodno.) — Tu se prideluje malo žita. Drugače je v nižinah in na jugu. Kakor daleč sega oko, ne vidiš drugega kot rodovitna tla, izimši močvirja ob Tisi. Dobro obdelana tla z lepimi travniki, prostanim žitnim poljem, bogatimi vrtovi, hmeljniki in tobačnimi nasadi donašajo prebivalcem mnogo dobička. Znan zaradi najboljše in najlepše pšenice je Banat. Pravijo, da je Ogrsko žitnica vse Evrope. Zakaj? (Žito se izvaž.) — V gozdovih poje sekira, les uporabljajo za stavbe, mostove in gospodarsko orodje. Z goric odmeva veselo petje trgačev in brentačev, kajti trta daje obilo dobrega vina. Tokajec slovi po vsej Evropi. Ogrsko spada med najrodovitnejše dežele na zemlji in rodi jako mnogo žita. Glede vinarstva je Ogrsko prvo v

Avstriji. Kaj se prideluje na Ogrskem? — Na Ogrskem rede lepe konje in velike črede goved. Kje? (Po pustinjah.) — Čili ogrski konji, dolgorogati voli se prodajajo tudi v inozemstvo. Ogrske svinje in ovce imajo visoko ceno.

Ogrsko je bogato koristnih rudnin, glede teh jo je prištevati najbogatejšim deželam evropskim. Na Ogrskem dobivajo obilo zlata, srebra, bakra, železa, premoga, soli, petroleja.

6. Ogrsko prodaja v druge dežele pšenico, živino, vino, mast, moko. Ima veliko parnih mlinov. V Budapešti izdelujejo stroje, usnje, gospodarsko orodje. Kupčijo pospešujejo železnice in plovne reke. Prvo tržišče je glavno mesto.

7. Kakšni so prebivalci Ogrskega po narodnosti? (Madjari.) — Madjarski jezik prevladuje na Ogrskem. Na Erdeljskem, ki pripada Ogrskemu, so večinoma Nemci. Na severu so Slovaki in Rusini; vrhutega prebiva na Ogrskem mnogo Rumunov, Srbov, Hrvatov in nekaj Slovencev. Kateri izmed teh so Slovani? — Ali ste že govorili s Slovaki? — Kaj delajo pri nas? (Vežejo lonce, krpajo ponve i. dr.) — Domača dežela jim je v severnem delu nerodovitna, zato hodijo po svetu za kruhom. Madjari govorijo madjarski jezik, so ponosni nanj ter ljubijo svojo domovino nad vse. — Na Ogrskem je tudi mnogo ciganov, ki kupujejo in prodajajo konje ali pa hodijo kot izvrstni godci iz kraja v kraj. Nikjer nimajo obstanka, zato so pravzaprav brez strehe, brez doma.

Prebivalci so izvečine katoličani, drugi so protestanti, pravoslavni in židje.

Ponovilo po osnovi.

XXIV. Bosna in Hercegovina.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Slike Sarajeva in bosenskih noš. — Umlauf, Bosniaken. — Vezenine jugoslovanske. — Fes, opanke, čibuk. — Stereoskopska slika: Sarajevo.

Osnova: 1. **Meje in velikost.** Bosna s Hercegovino meji na severu na Hrvaško in Slavonijo, na vzhodu na Srbijo, Turčijo in Črnogoro, na jugu na Dalmacijo, na zahodu na Hrvaško. Velikost obeh dežel je enaka velikosti Češkega.

2. **Vodovje.** Glavna reka je Bosna.

3. **Zgodovina.** Do leta 1878. sta pripadali Turčiji.
4. **Pridelki.** Koruza, sadje, vino, rudnine, tobak.
5. **Izdelki.** Vezenine, preproge, orožje, lepotiche.
6. **Prebivalci.** Slovani, Turki, kristjani, mohamedanci, židje.
7. **Glavno mesto.** Glavno mesto je Sarajevo.

1. Danes pridemo k najmlajšima avstrijskima deželama. Kateri deželi je pridobila Avstrija pred 25 leti? (Bosno in Hercegovino.) — Pokaži na zemljevidu Bosno! — Določi njeno ležó! (Bosna je na jugu naše države.) — Kje leži Hercegovina? (Južno od Bosne.) — Določi jima meje! (Hrvaško in Slavonija, Srbija, Turčija, Črnagora, Dalmacija in Hrvaško.)

2. Na severni meji Bosne zapaziš reko. Imenuj jo! (Sava.) — Kateri dotok dobiva Sava iz Bosne? (Bosno.) — Bosna je glavna reka Bosne, po njej je dobila dežela ime.

3. Omenili smo že, da sta Bosna in Hercegovina najmlajši avstrijski deželi. Poprej sta bili del Turškega cesarstva. Posestvo je bilo v rokah divjih Turkov. Kristjanske podložnike so neusmiljeno mučili, imenovali so jih »rajo«, t. j. čredo; ti so morali brezplačno delati turškemu gospodarju, begu, stanovali so v strganih kočah in plačevali Turkom davek. Ako niso mogli plačati davka, so jim zažgali Turki borno kočó ali jim vzeli zadnjo kravico iz hleva. Pred 25 leti je morala Turčija prepustiti te deželi Avstriji, da napravi tam red in mir. Ko so hoteli avstrijski vojaki zasesti Bosno in Hercegovino, so se uprli tamošnji mohamedanci ter branili Avstrijcem stopiti na bosenska tla. Trebalo je bojev in bitek, preden so se premagani Turki vdali. Mnogo cesarskih vojakov je padlo.

4. Ko je prišla Bosna s Hercegovino pod avstrijsko vlado, je bila zelo slabo obdelana. Zdaj se je obrnilo mnogo na bolje. Rodovitna tla dajo veliko žita, posebno koruze; iz sliv kuhajo slivovec; južno sadje (limone, smokve, melone i. dr.) dobro uspeva; hercegovski tobak slovi po vsej Evropi. Vino, ki uspeva v Hercegovini, je močno in sladko.

Bošnjaki in Hercegovci rede majhne pa močne konje, ki prenašajo težke tovore po hribih; govedo, ovce in koze dajo ubožnim prebivalcem hrano in obleko.

Premogovniki donašajo že lepega dobička.

5. Znamenite so bosenske vezenine, preproge, orožje in lepotiche. Iz vrtnic delajo dišeče rožno olje.

6. Prebivalci so Srbi in Turki. Srbi so večinoma pravoslavni kristjani. Turki so mohamedanci. Verujejo v enega boga, Alaha, ki se je razodel po preroku Mohamedu. Mohamed je živel pred več kot 1000 leti. Po mestih živi dokaj židov.

7. Glavno mesto Bosne je Sarajevo. Sarajevo se je v zadnjih 25 letih že zelo izpremenilo, vendar nahajamo ondi še mnogo ozkih in zavitih ulic, ki nas spominjajo prejšnjih časov. Strehe na hišah so ravne, hišice same pa slabe in borne: golo zidovje z malimi mrežastimi okni. V pritličju so prodajalnice, kjer prodajalci s fesom ali turbanom na glavi hvalijo in ponujajo blago. Tuintam nas sreča mohamedanka v široki halji. Obraz, glavo in pleča ji krije bel pajčolan, le temne oči se vidijo. Zdajci zagledamo mošejo, t. j. turško cerkev. Tu vabi vsak dan trikrat mohamedanec svoje brate k molitvi. Okoli mošeje je pokopališče. Dalje idoč, dohitimo bogatega nevernika, ki v širokih hlačah in z rdečim fesom na glavi mogočno stopa po ulicah in mirno kadi čibuk. Prišli smo do velike trgovske lope, bazarja. Tu je kaj živahno. Židje, kristjani in mohamedanci ponujajo fese, čibuke, svilnate pasove, krasna sedla in druge usnjate izdelke, s srebrom okovano orožje in razne okraske. — Popolnoma drugače je v novejšem delu mesta. Po širokih ulicah vozi elektriška železnica, v prodajalnicah se kupuje najnovejše dunajsko blago, in zvečer razsvetljuje temo elektriška luč. Tu se nahaja velika grška in nova rimsko-katoliška cerkev. Mesto šteje nekaj tisoč prebivalcev več kot Ljubljana.

XXV. Cesar in država.

Učila: Avstrijski in ogrski novci; poštne znamke; kolki. — Tobačna rastlina. — Morska in kamena sol.

I. Zakaj se imenuje naša domovina Avstrijsko-ogrsko monarhija?

1. Našo domovino delimo na dva dela, in sicer na avstrijske in ogrske dežele. Katere dežele spadajo k Avstriji? — Katere k Ogrskemu?

2. Vsaka državna polovica ima svoje posebne zakone in svojo posebno vlado. Ogrsko ima drugačne novce, poštne znamke in kolke kakor Avstrija.

3. Naš cesar je obenem kralj ogrski. On je samovladar ali monarh, odtod ime Avstrijsko-ogrsko monarhija.

IX. Reka Dunav in njegovi dotoki.

Učila: Zemljevidni obrisek II. in zemljevid monarhije. — Hölzel, Die Donau bei Wien.

- Osnova:** 1. Reka Dunav: a) njegov izvir; b) smer njegovega teka; c) izliv v Črno morje.
2. Dežele, skozi katere teče, kje vstopi in zapusti Avstrijsko cesarstvo.
3. Dotoki: a) njih izvir; b) smer teka; c) izliv v Dunav.

Katero gorovje pokriva jugozahodni del našega cesarstva? — Katero južni del? — Katero severozahodni? — Katero vzhodni?

Danes se bomo učili o največji reki, ki teče skozi naše cesarstvo in dobi svoje dotoke iz vsega imenovanega gorovja, največ pa iz Alp. To je Dunav.

1. Risanje reke Dunava (glej sliko).

Dunav izvira na Nemškem. Nastane iz dveh potokov, ki pritečeta iz precej visoke gore in se nato združita. Po nemških tleh teče dolgo proti severovzhodu in dela veliko manjših in večjih ovinkov; potem se obrne proti jugovzhodu ter priteče v tej smeri do avstrijske meje. Tu je že tako velik in mogočen, da lahko plavajo po njem velike ladje. Stopivši na avstrijska tla, teče proti jugovzhodu mimo mest Linza in Dunaja. Po dolgem teku se obrne pravokotno proti jugu, potem teče skozi Budapešto, dalje proti jugu, nato v vzhodni in severni, naposled vzhodni smeri v Črno morje. Pred izlivom se razdeli na tri dele. Dunav je veletok. Njegova struga je med gorami zelo ozka; voda teče tu jako hitro, se močno peni in šumi; kjer je pa ravnina, je struga širša, in voda teče počasneje. Ob bregovih Dunava so na nekaterih krajih visoke gore; na mnogih izmed njih se vzdigujejo gradovi ali pa razvaline starih gradov, ki spominjajo davno minulih časov. Drugod so lepe ravnine s prijaznimi vasi, mesti, rodovitnimi polji in vinogradi. V njegovem srednjem teku, posebno pa blizu izliva so obširna močvirja.

2. Mesto, pri katerem zapusti Dunav Nemčijo in stopi v Avstrijo, se imenuje Pasav. Potem teče skozi Avstrijo do srbske meje in mimo Belgrada, glavnega mesta Srbije. Avstrijsko cesarstvo zapusti pri Ršavi ter teče nato po Rumuniji.

Imenuj države, skozi katere teče Dunav! (Po zemljevidnem obrisku II.) — Imenuj dežele in glavna avstrijska mesta, skozi katere teče Dunav!

3. Najvažnejši, iz Alp prihajajoči dotok reke Dunava je Ina. Kje izvira? (V Švici.) — Njen tek in smer? (Teče proti severovzhodu, delajoč mejo med Avstrijo in Nemčijo do mesta Pasava, kjer se izliva v Dunav.)

Druga reka, ki izvira v Alpah in se izliva v Dunav, je Aniža. Kje izvira? (Na Salzburškem.) — Njen tek in smer? (Teče preko Gorenjega Štajerskega in loči Gorenje in Dolenje Avstrijsko.) — Ker dela mejo med tema deželama, imenujemo vzhodno od nje ležečo deželo Avstrijo pod Anižo in zahodno ležečo Avstrijo nad Anižo.

Tretji večji dotok na desnem bregu je Drava. Kje izvira? (Na Tirolskem.) — Katere dežele preteče? — Smer? (Koroško in Štajersko v vzhodni smeri; ko pa stopi na Hrvaško, se zavije proti jugovzhodu.) — Tu dela mejo med Hrvaškim in Ogrskim ter se izliva v Dunav. Po Koroškem in Štajerskem teče večinoma med gorami, po Hrvaškem pa po nižini, ki je rodovitna, nekoliko pa močvirnata.

Katera je glavna reka Kranjskega? (Sava.) — Kje izvira? — Iz katerih virov nastane Sava? — Kje se združita? — V kateri smeri preteče Kranjsko? — V katero deželo priteče Sava, zapustivši Kranjsko? — Katere dežele preteče? — Smer? (V jugovzhodni smeri preteče Hrvaško, potem teče ob meji Bosne in Srbije ter se izteka pri Belgradu v Dunav.) — Pomnožena z mnogimi dotoki dospe do Dunava že kot velika in široka reka. V katero morje teče voda naše Ljubljane?

Največji dotok reke Dunava je ribnata Tisa. Ta je obenem tudi največja reka, ki ima izvir in izliv v Avstrijskem cesarstvu. Kje izvira? (Na Ogrskem v Karpatih.) — Smer? (Teče proti jugu ter se izteka na levem bregu v Dunav.) — Njeni bregovi so večinoma močvirnati.

Risanje dotokov (glej sliko).

Ponovilo in utrditev učiva na obrisku II., potem na zemljevidu (po osnovi).

X. Koroško.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Izdelki železa in svinca. Volneno blago. — Stereoskopske slike: Celovec, Veliki Klek, Vrbsko jezero.

- Osnova:**
1. **Oblika, meje in velikost.** Koroško ima obliko četverokotnika ter meji na severu na Salzburško in Štajersko, na vzhodu na Štajersko, na jugu na Kranjsko in Primorsko, na jugozahodu na Italijo in na zahodu na Tirolsko. Koroško je skoro tako veliko kakor Kranjsko.
 2. **Gorovje.** Koroško je gorata dežela. Pokrivajo jo Srednje in Južne apneniške Alpe. Na severozahodu se razprostirajo Velike Ture z najvišjim vršcem Velikim Klekom. Ob kranjsko-koroški meji se razprostirajo Karavanke.
 3. **Vodovje.** Glavna reka Koroške je Drava. Koroško ima več jezer, največje je Vrbsko jezero.
 4. **Glavno mesto.** Glavno mesto je Celovec.
 5. **Pridelki.** Poljedelstvo je zaradi goratih tal malo razvito, tem bolj pa se pečajo prebivalci z živinarstvom. Koroško ima mnogo svinca in železa.
 6. **Izdelki.** Izdeluje se volneno blago. Največ ljudi na Koroškem se peča z rudarstvom in kovinsko obrtjo.
 7. **Prebivalci.** Na Koroškem so Nemci in Slovenci, ki so večidel katoličani.

1. Imenuj obmejne dežele Kranjskega! — Na katero deželo meji Kranjsko na severu? (Na Koroško.) — Danes se hočemo pogovarjati o Koroškem. Pridi k zemljevidu in pokaži Koroško! — Pokaži in imenuj dežele, ki omejujejo Koroško! — Kako veliko je Koroško, je-li večje ali manjše od Kranjskega? (Koroško je skoro tako veliko kakor Kranjsko.)

2. Oglejmo si deželo glede tal! — Kaj značijo črne in goste črte na zemljevidu? (Gorovja.) — Katerim deželam prištevamo Koroško z ozirom na gorovje, ki ga pokriva? (Alpskim deželam.) — Katero gorovje pokriva torej Koroško? (Alpe.) — Kateri del Alp pokriva Koroško? (Srednje in Južne apneniške Alpe.) — Kakšna je torej dežela glede tal? (Gorata.) — Kje se vzpenja dežela najviše? (Na severozahodu.) — Iz česa sklepaš to? (Iz temnejših in gostejših črt.)

Ta del Alp imenujemo Visoke Ture. Najvišji vrh v Visokih Turah je Veliki Klek.

Kam se dežela znižuje? (Proti vzhodu.) — Kako spoznaš, da vise tla proti vzhodu? (Ker teče največja reka Koroške proti vzhodu.)

Katero gorovje se razprostira na jugu Koroškega? (Karavanke.) — Kateri deželi ločijo Karavanke? — Karavanke so ob kranjsko-koroški meji.

3. Pokaži na zemljevidu reko, ki teče skozi Koroško! — Kako se imenuje? (Drava.) — Drava je največja reka Koroškega, pravimo, da je glavna reka Koroškega. Kje izvira Drava? (Na Tirolskem.) — Katero smer ima? (Od zahoda proti vzhodu.) — Zakaj teče v tej smeri? — Na zemljevidu pa vidimo tudi stoječe vode. Katere? (Jezera.) — Ali ima Koroško več jezer? — Pokaži jih na zemljevidu! — Katero je največje? — Imenuje se Vrbsko jezero. Po Vrbskem jezeru vozijo tudi parobrodi. Kdo ve povedati pravljiico o Vrbskem jezeru?

4. Katero je glavno mesto Koroškega? (Celovec.) — Celovec je manjše mesto od Ljubljane.

5. Sodite po zemljevidu, je-li na Koroškem več ravnega sveta ali več gorovja? (Več gorovja.) — Ker je Koroško gorata dežela, je-li poljedelstvo ondi razvito? (Ne.) — Žito se mora uvažati. S čim pa se pečajo prebivalci? (Z živinarstvom.) — Zakaj? (Ker je ondi mnogo dobrih pašnikov.) — Korošci imajo mnogo goveje živine, konj in ovac. Katerih prirodnin nam je v goratih krajih še pričakovati? (Raznih kopanin.) — Koroško je zelo bogato svinca in železa.

6. Kaj izdelujejo iz volne, ki jo dobivajo od ovac? (Volneno blago.) — Kaj izdelujejo iz svinca? (Svinčene kroglice, svinčena zrna, vodovodne cevi.) — Kaj iz železa? (Žico, ploščevino, relse i. dr.) — Največ ljudi na Koroškem živi rudarstvo in kovinska obrt.

7. Kateri jezik govore Korošci? (Nemški in slovenski.) — Na Koroškem so Nemci in Slovenci, ki so večidel katoličani. Nemcev je $\frac{2}{3}$, Slovencev pa $\frac{1}{3}$.

Ponovilo po osnovi in brez osnove.

XI. Štajersko.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Stereoskopske slike: Gradec, Maribor, Celje.

- Osnova:**
1. **Meje.** Štajersko meji na severu na Gorenje in Dolenje Avstrijsko, na vzhodu na Ogrsko, na jugovzhodu na Hrvaško, na jugu na Kranjsko, na jugozahodu na Koroško in na zahodu na Salzburško.
 2. **Gorovje.** Na Štajerskem se razprostirajo vsi trije deli Alp: Severne apneniške Alpe z najvišjim vršcem Dachsteinom, Srednje Alpe in Južne apneniške Alpe.
 3. **Vodovje.** Glavna reka Štajerskega je Mura, ki se izliva na Ogrskem v Dravo. Sava meji Štajersko od Kranjskega.
 4. **Mesta.** Glavno mesto je Gradec ob Muri. Ob Dravi je Maribor. Pomniti je tudi Celje.
 5. **Pridelki.** Na Gorenjem Štajerskem se pečajo z živinarstvom; znamenita je posebno goveja živina. Gorenje Štajersko se ponaša tudi s svojimi kopaninami. Štajersko ima med vsemi avstrijskimi deželami največ železa; ima mnogo premoga, tudi soli ji ne manjka. Na Srednjem in Spodnjem Štajerskem pridelajo mnogo izvrstnega vina.
 6. **Obrtnost** se peča z izdelovanjem železa.
 7. **Prebivalci.** Na Gorenjem in Srednjem Štajerskem prebivajo Nemci, na Spodnjem Štajerskem pa Slovenci, katerih je tretjina. Skoro vsi prebivalci so katoliške vere.

1. Katera dežela je na severovzhodu Kranjskega? (Štajersko.) — Pridi k zemljevidu in pokaži Štajersko! — Pokaži in imenuj dežele, ki omejujejo Štajersko! — Danes se bomo pogovarjali o Štajerskem.

2. Oglejmo si najprej deželo glede tal! — Kje je Štajersko zelo gorato? (Na severu in zahodu.) — Katere Alpe se razprostirajo po severnem delu Štajerske? (Severne apneniške Alpe.) — Najvišji vrh v teh Alpah na Štajerskem je Dachstein. Stoji skoro v kotu med tremi deželami. Imenuj jih! — Kje se dežela še visoko vzpenja? (Na zahodu.) — Katere Alpe so na zahodu? (Srednje Alpe.) — Kateri del Alp pa se razprostira na jugu dežele? (Južne apneniške Alpe.) — Kam se znižujejo tla? (Proti vzhodu in jugu.) — Iz česa razvidiš, da visi dežela proti vzhodu in jugu? (Ker teko reke proti vzhodu in jugu.)

3. Pokaži na zemljevidu reko, ki priteče s Koroškega na Štajersko! — Imenuj jo! (Drava.) — Kje izvira Drava? — Katero smer ima? — V katero reko se izliva? — Katere dežele preteče? — Katera reka pa je najdaljša na Štajerskem? Pokaži jo! — To je Mura, dotok Drave! Kje izvira? — Katero smer ima? — V kateri deželi se izliva v Dravo? — Katera reka meji Štajersko od Kranjskega? (Sava.)

4. Imenuj in pokaži glavno mesto Štajerskega! (Gradec.) — Ob kateri reki stoji Gradec? (Ob Muri.) — Gradec je skoro štirikrat večje mesto nego Ljubljana. Ob Dravi je Maribor. Pomniti je tudi Celje.

5. Kakšno je Štajersko na severu in zahodu glede tal? (Gorato.) — Kakšno podnebje je v goratih krajih? (Hladno.) — Je-li hladno podnebje ugodno rastlinstvu? (Ne.) — Kakšna je torej zemlja v goratih krajih? (Nerodovitna.) — Ali uspeva tu poljedelstvo? (Ne.) — Pač pa je v goratih krajih mnogo pašnikov. S čim se torej pečajo prebivalci v goratem delu Štajerskega? (Z živinarstvom.) — Na Štajerskem se odlikuje posebno goveja živina. Katerih prirodnin nam je pričakovati v goratih krajih? (Kopanin.) — Gorenje Štajersko se lahko ponaša s svojimi kopaninami. Štajersko ima med vsemi avstrijskimi deželami največ železa; koplje se tudi mnogo premoga, tudi soli ji ne manjka. S čim se torej še peča prebivalstvo? — Kje pa je dežela ravna in dobro namočena? (Na jugu in vzhodu.) — Kakšno podnebje je v nižinah? (Toplo.) — Kaj uspeva torej tu? (Poljedelstvo.) — Na Srednjem in Spodnjem Štajerskem raste izvrstno štajersko vino.

6. Na Štajerskem je mnogo železa in premoga. Kakšna je torej obrtnost? (Zelo razvita.) — Kaj izdelujejo iz železa? (Razno železnino.)

7. Kateri jezik govore prebivalci Štajerskega? (Nemški in slovenski.) — Na Gorenjem in Srednjem Štajerskem prebivajo Nemci, na Spodnjem Štajerskem pa večinoma Slovenci. Nemcev je $\frac{2}{3}$, Slovencev pa $\frac{1}{3}$. Skoro vsi prebivalci so katoliške vere.

Ponovilo po osnovi in brez osnove.

XII. Hrvaško in Slavonsko.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Južno sadje.

- Osnova:**
- 1. Meje.** Hrvaško in Slavonsko meji na Štajersko, Ogrsko, Srbijo, Bosno, Dalmacijo, Jadransko morje. Primorsko in Kranjsko.
 - 2. Gorovje.** Na Hrvaškem so Kras in Alpe. Na vzhodu je rodovitna, nekoliko pa močvirnata nižina.
 - 3. Vodovje.** Glavni reki na Hrvaškem in Slavonskem sta Drava in Sava s Kolpo.
 - 4. Mesti.** Glavno mesto je Zagreb. Pomniti je Sisek, ki stoji ob stočju Kolpe in Save.
 - 5. Pridelki.** Na Hrvaškem in Slavonskem se prideluje vino, južno sadje, v nižini mnogo žita, zlasti pšenice in koruze, lesa in sliv. Važna je tudi svinjereja.
 - 6. Izdelki.** Iz sliv izdelujejo slivovec.
 - 7. Prebivalci.** Na Hrvaškem in Slavonskem prebivajo Hrvati in Srbi, ki so katoličani ali pravoslavni.

1. O kateri deželi smo se učili zadnjo zemljepisno uro? (O Štajerskem.) — Katero gorovje je na Štajerskem? (Alpe.) — Katero gorovje pa je na Kranjskem? (Alpe in Kras.) — Danes se bomo učili o deželi, v kateri se tudi razprostirajo Alpe, v večjem delu pa Kras. To je Hrvaško in Slavonsko. Pokaži ju na zemljevidu! — Kaj ti pove to dvojno ime? (Da sestoji dežela iz dveh delov.) — Iz katerih dveh? (Hrvaško in Slavonsko.) — Zahodni del je Hrvaško, vzhodni pa Slavonsko. — Na katere dežele meji Hrvaško in Slavonsko? (Na Štajersko, Ogrsko, Srbijo, Bosno, Dalmacijo, Primorsko in Kranjsko.) — Ob kaj še? (Ob Jadransko morje.)

2. Kaj nam pove zemljevid o visokosti tal? (Na vzhodu so tla nižja, na zahodu višja.) — Kako veš to? (Ker teko reke proti vzhodu.) — Katero gorovje prehaja semkaj s Štajerskega? (Alpe.) — Katero gorovje prehaja s Kranjskega na Hrvaško? (Kras.) — Kaj kaže zemljevid na vzhodu? (Nižino.) — Kako spoznaš nižino? (Po barvi.) — Kateri reki tečeta po tej nižini? (Sava in Drava.) — Obe reki imata tukaj jako nizke bregove, voda se vlije večkrat čeznje. — Kaj nastane, ako se vlije voda čez bregove? (Povodenj.) — Kdaj pa nastane povodenj? (Kadar zelo dežuje.) — Ker voda ne more hitro odtekat, je zemlja zelo močvirnata. Iz močvirja

pa se vzdigujejo nezdravi plini, ki okužavajo zrak, zato je tukaj podnebje zelo nezdravo.

3. Proti katerim deželam delajo reke mejo? (Proti Ogrskemu, Srbiji, Bosni, Kranjski.) — Kateri reki mejita Hrvaško in Slavonsko proti Ogrskemu? (Dunav in Drava.) — Odkod prihaja Drava? (S Štajerskega.) — Kako teče? (Proti vzhodu.) — Kam se izliva? (V Dunav.) — Proti katerima deželama je Sava mejna reka? (Proti Bosni in Srbiji.) — Odkod prihaja Sava? (S Kranjskega.) — Kam se izliva? (V Dunav.) — Katera reka je ob hrvaško-kranjski meji? (Kolpa.) — Kam se izliva Kolpa? (V Savo.) — Pri katerem mestu? (Pri Sisku.)

4. Kako se imenuje glavno mesto Hrvaškega in Slavonskega? (Zagreb.) — Zagreb je večji od Ljubljane. — Na Hrvaškem poznate še drugo mesto; katero? (Sisek.) — Kaj veste o tem mestu? (Pred več ko 300 leti so tukaj kristjani premagali Turke.) — Kdo je takrat vodil Kranjce v boj? (Andrej Turjaški.) — Kje stoji Sisek? (Sisek stoji ob stočju Kolpe in Save.)

5. Kakšno gorovje je Kras? (Golo in pusto.) — Kraški del Hrvaškega je nerodovit. Le ob morski obali so rodovitne doline. Tukaj raste južno sadje in oljika. Imenuj južno sadje! (Pomaranče, limone, smokve, mandlji, kostanj.) — V vzhodnem delu, to je na Slavonskem, pridelujejo v nižini mnogo žita, zlasti koruze in pšenice; pa tudi veliko sadja, zlasti sliv. Na Slavonskem je tudi veliko hrastovih gozdov. Kaj se dobiva iz gozdov? (Les.) — Iz hrastovega lesa izdelujejo sode. Kako imenujemo hrastov sad? (Želod.) — Katere živali pitajo z želodom? (Svinje.) — Na Slavonskem gonijo jeseni svinje kar v gozd, da se tam pasejo. Zakaj? (Ker je ondi veliko hrastovih gozdov.) — Ponovi vse pridelke na Hrvaškem in Slavonskem! (Vino, žito, zlasti pšenica in koruza, slive, južno sadje, les.)

6. Kaj izdelujejo iz sliv? (Žganje — slivovec.) — Le škoda, da ga Slavonci sami preradi pijo.

7. Prebivalci so po jeziku Hrvati in Srbi. — Kateremu jeziku je podoben hrvaški in srbski jezik? (Slovenskemu.) — Vere so katoliške ali pravoslavne.

Ponovilo po osnovi in brez osnove.

XIII. Primorsko.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Oljika in oljični plod. — Stereoskopske slike: Trst z Grada, Trst s svetilnika, Gorica z Grada, Pulj.

- Osnova:**
- 1. Meje.** Primorsko meji na severu na Koroško, na vzhodu na Kranjsko, na jugovzhodu na Hrvaško, na jugu in jugozahodu na Jadransko morje, na zahodu na Italijo — Primorsko obsega Goriško, Trst in Istro.
 - 2. Gorovje.** Primorsko je večinoma hribovita dežela. V severnem delu jo pokrivajo Južne apneniške Alpe, drugod pa Kras. V zahodnem delu Goriškega je večja ravnina.
 - 3. Vodovje.** Glavna reka je Soča, ki sprejema Idrijco in Vipavščico.
 - 4. Mesta.** Glavno mesto Primorskega je Trst. Na Goriškem je Gorica, v Istri pa Pulj najvažnejše mesto.
 - 5. Pridelki.** Poljedelstvo ne uspeva zaradi nerodovitnih kraških tal. V okolici goriški in v Istri raste južno sadje (smokve, mandlji itd.) in oljika, ki daje mnogo dobrega olja. Po ravnem in po brdih pridelajo mnogo vina. Obilo zaslužka daje ribarstvo. Veliko se dobiva morske soli.
 - 6. Prebivalci** govorijo slovenski, hrvaški in laški jezik in so katoliške vere.

1. Katera dežela meji na Kranjsko na zahodu in jugozahodu? (Primorsko.) — Zakaj se imenuje ta dežela Primorsko? (Ker leži pri morju.) — Pokaži in imenuj dežele, ki obmejujejo Primorsko! — Primorsko obsega tri dele: Goriško, Trst in Istro. Pokaži posamezne dele!

2. Oglejmo si Primorsko glede tal! — Kakšno je? (Povečem hribovito.) — Kje nam kaže zemljevid večjo ravnino? (Na zahodu Goriškega.) — Katere Alpe se razprostirajo po severnem Goriškem? (Južne apneniške Alpe, in sicer Julijske Alpe.) — Ob kateri meji se razprostirajo Julijske Alpe? (Ob goriško-kranjski meji.) — Tudi južni del Primorskega je hribovit. Pokriva ga Kras. Kam se tla znižujejo? (Proti jugu.) — Iz česa razvidiš to? (Reka, ki teče po Goriškem, ima južno smer.)

3. Glavna reka Primorskega je Soča. Kje izvira Soča? (Blizu Triglava.) — Kam se izliva? — Kateri kranjski reki se izlivata v

Sočo? (Idrijca in Vipavščica.) — Oglejmo si še istrsko vodovje! — Kaj nam kaže zemljevid Istre? (Istra ima le nekoliko potokov.)

4. Imenuj in pokaži glavno mesto Primorskega! (Trst.) — Trst je največje trgovsko mesto našega cesarstva. Katero mesto je blizu Soče? (Gorica.) — V Istri je Pulj najvažnejše mesto. V Pulju izdelujejo avstrijske vojne ladje.

5. Kakšna so kraška tla glede rodovitnosti? (Nerodovitna.) — Kraška planota je peščena in s kamenjem posuta, le ponekod je obrasla z nizkim grmovjem. Ali uspeva torej v teh krajih poljedelstvo? (Ne.) — Ali rede prebivalci na Krasu govejo živino? (Ne.) — Zakaj ne? (Ker nimajo travnikov.) — Katera domača žival pa lahko živi tu? (Koža.) — Zakaj? (Ker je listje in listnato zelišče.) — Koza je edina domača žival, ki jo rede Kraševci; to označa tudi grb Primorskega, na katerem je naslikana koza.

Kakšna pa so tla v okolici goriški? (Ravna.) — Tu je zemlja zelo rodovitna. Pridela se mnogo južnega sadja in olja. Tudi v Istri raste južno sadje in oljika. Kakšno je podnebje v Istri? (Toplo.) — Zlasti ob morskem obrežju je podnebje zelo ugodno. Zima je kratka in mehka. Ali uspeva v takem podnebj u vinska trta? (Da.) — Na Goriškem in v Istri pridelajo mnogo dobrega vina. S čim pa se pečajo prebivalci pomorskih krajev? (Z ribarstvom.) — Ribarstvo daje mnogo zaslužka. Zakaj? (Ribe se razpošiljajo daleč v notranje dežele.) — S čim se še pečajo prebivalci ob morju? (S pridobivanjem soli.) — Največ morske soli napravljajo na severozahodni obali Istre. Zakaj? — Tam so bregovi nizki in ravni. Morska voda se lahko napelje v široke jame (gredice). Povej, kako narejajo sol! (Morska voda izhlapi vsled solne gorkote, sol pa se seseda na dno. Ko izhlapi vsa voda, se napelje v gredice druga, in to se ponavlja po več tednov, včasih tudi po več mesecev, dokler debela solnata skorja ne pokrije gredic.)

6. Kateri jezik govore Goričani? (Slovenski in laški.) — V Istri pa so Hrvati in Lahi.

Kateri jezik torej govore Primorci? (Slovenski, hrvaški in laški.) — Vere so malone vsi katoliške.

Ponovilo po osnovi in brez osnove.

XIV. Jadransko morje.

I. Tržaško pristanišče.

Učila. Fotografška slika tržaškega pristanišča. — Eschners Technologische Wandtafeln: Das Seeschiff. — Hölzels Wandbilder: Hafen. — Stereoskopske slike, Trst — svetilnik, Trst — obrežje, Trst z vojnimi ladjami, Pulj — pristanišče, lov na tune pri Preloki, Trst — mesečina na morju. — Sardele, morski raki, školjke.

- Osnova:** 1. Pristanišče.
2. Parobrod.
3. Življenje v pristanišču.
4. Tržna ribiška lopa.
5. Nevarnosti na morju.

Oglejmo si danes veliko cvetoče pristanišče Trst ter opazujmo tu nenavadno življenje in gibanje! (Pristanišče je kraj ob morski obali, kjer so ladje v varnem zavetju pred viharjem.)

1. Ob morju je visok stolp z elektriškimi svetilkami, katerih razsvetljava se razliva ponoči nad 30 km daleč po temnem morju ter naznanja ladjam varno pristanišče. Pred seboj vidimo ladje najrazličnejših narodov.

V Trstu je tudi Avstrijski Lloyd. To je družba bogatih trgovcev, ki ima osemdeset ladij ter jih razpošilja po vseh morjih.

2. Oglejmo si Lloydov parobrod!

Parni stroj goni vijak, čigar krilo pritiska proti vodi, da tako premika parnik. Ob koncu ladje stoji krmar, ki obrača krmilo na desno ali levo. Na krovu je kuhinja in shramba, čitalnica in obednica. Tu je tudi vzvišen prostor, s katerega zapoveduje kapitan. Za potnike so pripravljene kajute. Spredaj so težka železna sidra, ki se po verigah spuščajo v morje, da pritrdijo ladjo na dno. Na jamborih so pripete zastave.

3. Življenje v pristanišču je zelo živahno. Poleg Lloydovega parnika je še mnogo drugih parobrodov, iz katerih se vale oblaki gostega dima. Lične ribarske ladje in jadreniki se dreve med velikimi ladjami. Tam se izlaga parobrod, ki je priplul iz daljne Indije. Čuditi se je, koliko blaga je v njem. Pripeljal ga je toliko, kolikor 8—10 tovornih vlakov skupaj; poleg tega pa še 1300 potnikov in mornarjev.

Tod je naloženih mnogo sodov in zabojev, polnih kave, olja, riža in bombaža. Nekaterе ladje privажajo polenovke in kolofonij, druge zopet žveplo, grške cvebe, tobak, fige, vino, melone, grozdje, pomaranče in citrone. Tu se gnete množica nosačev, kupcev, mornarjev in radovednih gledalcev. Vmes se pa čujejo ukazi kapitanovi.

4. V Trstu vidimo tudi tržno ribiško lopo. Že oddaleč zaslišimo glasno govorjenje. Na kamenitih mizah leže razni prebivalci Jadranskega morja na prodaj. Najprej zagledamo velikega tuna. (To je jako velika morska riba; njeno meso je rdeče kakor govedina; prodaja se v koscih tudi na ribjem trgu v Ljubljani.) Poleg tuna je nešteto sardel, kratkorepih rakov in krasnih školjk.

5. Na morju je mnogo nevarnosti, ki prete mornarju. Večkrat privrši vroči jugovzhodnik (široko) ali pa iz severovzhoda burja, ki pretresa ladje in razburja morje, da se zaganjajo ob ladje peneči valovi. Kako lahko trešči vihar ladjo tudi ob pečino, kjer se razbije. V megli se pripeti, da trči ladja ob ladjo. Najhujša nesreča je pa ogenj. Ta nastane najčesče v ladjah, ki prevažajo gorljive snovi, kakor petrolej, bombaž in dr.

II. Jadransko morje.

Učilo: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije.

Osnova: 1. Obmejne države.

2. Velikost.

3. Globočina.

4. Kaj dobivajo iz Jadranskega morja.

1. Govorili smo o avstrijskih deželah, ki leže ob Jadranskem morju. Naštej in pokaži jih na zemljevidu! — Katere znane države oklepajo Jadransko morje? (Avstrija, Italija, Črnagora.) — Pokaži reke, ki se izlivajo v Jadransko morje! — Ali veš katero imenovati? (Soča.)

2. Kakšne vode so reke? (Tekoče.) — Je-li morje tudi tekoča voda? (Morje je stoječa voda.) — Ali poznate še druge stoječe vode? (Ribniki, jezera.) — Imenuj nekatera jezera! — Morje je veliko večje kakor jezero. Kako veliko je Jadransko morje? (Zavzema $\frac{1}{4}$ avstrijskega površja.)

3. Gotovo ste že gledali v Ljubljano! — Se-li vidi njeno dno, kadar je čista? — Zakaj? (Ker ni globoka.) — Jadranskemu morju pa

bi ne mogli videti na dno. Zakaj ne? — Pojasniti vam hočem, kako globoko je približno Jadransko morje. Kateri zvonik je najvišji v Ljubljani? (Zvonik cerkve sv. Jakoba.) — Mislite si nad tem zvonikom še tak zvonik. Oba bi se poskrila v Jadranskem morju.

4. Katere živali žive v Jadranskem morju? (Ribe, raki, školjke.) — V Jadranskem morju živi brezštevilo rib — velikih in majhnih. Nekatere so pravi velikani, ki so nevarni tudi človeku. Ali veš katero tako imenovati? — Kaj je to? (Rak.) — To je lupina morskega raka. — V morju bivajo pa še druge živali. Katere? (Školjke.) — Tukaj vidite raznovrstne školjke iz Jadranskega morja. Kakor polži imajo tudi te živali svoje hišice. — Kaj je to? (Šolska goba.) — Kaj menite, odkod dobivamo gobo? (Iz morja.) — Imenujemo jo zato morsko gobo. Morska goba pa ni rastlina, kakor n. pr. jedljiva goba. Kako pa nastane morska goba? — Kakor naprede pajek pajčevino, ki mu služi v stanovanje, tako si naredi razne majhne morske živalce gobo za stanovanje. V gobi vidite mnogo luknjic. V teh stanujejo živalce. Gobe so pritrjene na skale morskih tal. Potapljalci jih trgajo od skal z dolgimi železnimi vilicami.

5. Kdo izmed vas je že okusil morsko vodo? — Je-li užitna? — Zakaj ne? (Ker je slana.) — V morski vodi je neizmerno obilo soli raztopljene. Kaj se prideluje iz morske vode? (Morska sol.)

Pripovedovanje po osnovi.

XV. Dalmacija.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Oljična vejica in plod. Olje. — Stereoskopski sliki: Zader, obala pri trdnjavi Lovrenec.

- Osnova:**
1. **Meje.** Dalmacija meji na Hrvaško, Bosno, Hercegovino, Črnogoro in Jadransko morje.
 2. **Gorovje.** Na Dalmatinskem se razprostira Kras.
 3. **Mesto.** Glavno mesto je Zader.
 4. **Pridelki.** Na Dalmatinskem se prideluje dobro vino in južno sadje. Tu rastejo tudi oljke. — Dalmatinci se pečajo z rejo koz in ovac. Mnogo dobička jim daje ribarstvo. Iz morske vode se dobiva sol. Iz oljičnega sadu se iztiska olje.
 5. **Prebivalci.** Na Dalmatinskem prebivajo Hrvati, Srbi in Lahi; po veri so katoličani, nekaj je pravoslavnikov.

1. Naštej avstrijske dežele, ki leže ob morju! (Primorsko, Hrvaško, Dalmacija.) — Katera avstrijska dežela ima največ obrežja ob morju? (Dalmatinska.) — Danes se bomo učili o Dalmaciji. Pokaži jo na zemljevidu! — Na katere dežele meji Dalmacija? (Na Hrvaško, Bosno, Hercegovino, Črnogoro in Jadransko morje.)

Kaj veš o leži te dežele? (Najjužnejša dežela.) — Ker je najjužnejša, zato je tudi najtoplejša dežela v Avstriji. — Kaj nam kaže zemljevid tukaj? (Otok.) — Kaj je otok? (Suha zemlja, obdana od morja.) — Tukaj vidimo še več otokov. Poštej večje otoke! (3.) — Dalmaciji pripadajo trije večji in več manjših otokov.

2. Kaj nam pove zemljevid o visokosti tal? (Dalmacija je gorata dežela.) — Katero gorovje se razprostira tu? (Kras.) — Kaj nam je znano o Krasu? (Da je pust in nerodovit.) — Dalmacija tudi nima nobene večje reke, zato nima rodovitnih nižin.

3. Glavno mesto je Zader. Zader je jako staro mesto. To mesto je mnogo manjše od Ljubljane. Hiše niso z malto ometane. Vidi se le začrneli kamen. Zato je mesto jako pusto in temno.

4. Kaj nima Dalmacija? (Večjih rek.) — Ker nima večjih rek, česa še nima? (Rodovitnih nižin.) — Kaj zato ni razvito na Dalmatinskem? (Poljedelstvo.) — Rekli smo, da ima Dalmacija jako toplo podnebje. Katerih pridelkov nam je ondi pričakovati? (Dobrega vina in južnega sadja.) — Tukaj rastejo oljike. Oljični sad je podoben češplji. Kaj delajo iz oljičnega sadu? (Olje.) — Naštej vse pridelke na Dalmatinskem! (Vino, južno sadje, olje.) — Glavna pridelka sta olje in vino, ki se hrani v mehovich iz kozjih kož.

Dalmacija ima mnogo pašnikov. S čim se torej bavijo Dalmatinci po gorah? — Katero živino rede? (Koze in ovce.) — Goveje živine ne rede. Zato pijo Dalmatinci navadno le kozje mleko. — Kaj dobivajo Dalmatinci iz morja? (Ribe, sol.) — Ribarstvo prinaša Dalmatincem mnogo dobička. Ribe so jim vsakdanja hrana

5. Kateri jezik govorijo Dalmatinci? (Hrvaški, srbski in laški.) — Po veri so katoličani, nekaj je pa pravoslavni. Dalmatinci so izvrstni mornarji in ladjestavci. — Kje so še Hrvati? (Na Hrvaškem, Primorskem.) — Kje se še govori laški jezik? (Na Primorskem.)

Ponovilo po osnovi in brez osnove.

XVI. Dolenje Avstrijsko ali Avstrijsko pod Anižo.

Učila: Zemljevid Avstrijsko-ogrske monarhije. — Rothaug, Wandkarte der Alpenländer. — Hölzels Städtebilder: Wien. — Hölzel, Die Donau bei Wien. — Langl, Dom von St. Stephan in Wien. — Pichler, Hofburg in Wien. — Stereoskopske slike: Dunaj, cesarski grad, sv. Štefana cerkev odzunaj in znotraj, mestna hiša, Prater, Dunaj z Dunavom.

- Osnova:**
1. **Meje.** Dolenje Avstrijsko ali Avstrijsko pod Anižo meji na severu na Češko in Moravsko, na vzhodu na Ogrsko, na jugu na Štajersko, na zahodu na Gorenje Avstrijsko.
 2. **Gorovje.** Na jugu se razprostirajo Severne apneniške Alpe.
 3. **Vodovje.** Glavna reka je Dunav, ki dobi v tej deželi več dotokov. Glavni dotok je Aniža.
 4. **Glavno mesto.** Glavno mesto je Dunaj. Ima $1\frac{3}{4}$ milij. prebivalcev. Blizu Dunaja je Kahlenberg.
 5. **Pridelki.** Dežela je precej rodovitna. Pridela se obilo dobrega vina. Koplje se železo in premog.
 6. **Izdelki.** Dežela ima mnogo tovarov, v katerih se izdelujejo različni stroji, tkanina, pivo in steklo.
 7. **Prebivalci.** Prebivalci so večinoma Nemci in katoličani, le na Dunaju živi mnogo Čelov.

1. Kje stanuje naš presvetli cesar? (Na Dunaju.) — V kateri deželi je to mesto? (Na Dolenjem Avstrijskem.) — Danes se bomo učili o tej deželi. Pridi k zemljevidu in pokaži jo! — Pokaži in imenuj dežele, ki omejujejo Avstrijsko pod Anižo! (Učenec kaže dežele na zemljevidu in jih imenuje.) — Zakaj se imenuje dežela Avstrijsko pod Anižo? — Kako jo imenujemo še drugače? (Dolenje Avstrijsko.)

2. Oglejmo si deželo glede tal! — Kakšna je dežela glede tal? (Dežela je deloma hribovita.) — Kje je najbolj hribovita? (Na jugu.) — Kam teko reke odtod, proti kateri strani? (Proti severu.) — Kaj sklepate iz tega? (Dežela je najvišja na jugu in visi proti severu.) — Katero gorovje se razprostira na jugu? (Severne apneniške Alpe.)

3. Katera reka teče skozi Avstrijsko pod Anižo in jo deli v dva malone enaka dela? Poglejte na zemljevid! (Dunav.) — Dunav

je glavna reka te dežele. Ali dobi Dunav na Avstrijskem pod Anižo kak dotok? (Anižo.) — Na katerem bregu se izliva Aniža v Dunav? (Na desnem bregu.)

4. Katero veliko mesto je v tej deželi? (Dunaj.) — Kaj mi veš povedati o tem mestu? (Tu stoluje naš presvetli cesar.) — Dunaj je stolno mesto naše države in glavno mesto Avstrijskega pod Anižo. To velikansko mesto zavzema petkrat toliko prostora kot mesto Ljubljana in ima še več kot trikrat toliko prebivalcev kot vse Kranjsko. Koliko prebivalcev ima Kranjsko? ($1\frac{1}{2}$ milij.) — Koliko jih ima torej Dunaj? ($1\frac{1}{2}$ milij.) — Dunaj ima $1\frac{3}{4}$ milij. prebivalcev. Ob kateri reki stoji to mesto? (Ob Dunavu.) — Na katerem bregu? (Na desnem.) — Mesto ima jako lepo ležo. Blizu Dunaja se dviga gora Kahlenberg. Dunaj ima več znamenitih poslopij. Sredi mesta stoji veličastna cerkev sv. Štefana, ki slovi zaradi visokega zvonika (130 m. — Dvakrat toliko, kolikor zvonik sv. Jakoba cerkve v Ljubljani.) V zvoniku visi zvon, ki so ga vlili iz topov, ugrabljenih Turkom. — V tem stolnem mestu živi veselo, zabavno, živahno in dobrosrečno ljudstvo, ki z odprtimi rokami pomaga trpečemu ljudstvu. Ko je silni potres razdejal belo Ljubljano, je bil Dunaj prvi, ki ji je prihitel z izdatno podporo na pomoč. — Najbolj priljubljeno zbirališče veselih Dunajčanov je Prater, velikanski prostor z obširnimi logi, gozdi, travniki, gostilnicami, gledališči in raznimi zabavišči.

5. Dežela je precej rodovitna. Vendar poljski pridelki ne zadoščajo prebivalstvu. Zakaj ne? (Prebivalci so gosto naseljeni. — Dunaj.) — Žito se mora uvažati. Pridela se pa obilo dobrega vina.

Kakšna je dežela glede tal? (Deloma hribovita.) — Kaj pa se dobiva v gorah? (Rudnine.) — V tej deželi se dobiva železo in premog.

6. Kjer pa je veliko železa in premoga, tam je, kakor smo že slišali, razvita obrtnost. In res, ta dežela ima mnogo tovaren, v katerih se izdelujejo različni stroji, tkanina, pivo in steklo.

7. Kateri jezik govore prebivalci? (Nemški.) — Prebivalci so Nemci in glede veroizpovedanja katoličani. Na Dunaju živi tudi mnogo Čehov.

Ponovilo in utrditev učiva po osnovi in brez osnove.

Vaje v čitanju voznega reda.

Po kateri železnici se peljemo na Dunaj? (Po Južni železnici.) — Kdaj odhaja brzovlak (poštni vlak) iz Ljubljane na Dunaj? — Kdaj dospe na Dunaj? — Koliko časa torej vozi? — Koliko stane vozni list III. (II.) razreda do Dunaja?

2. Katere državne posle izvršuje naš cesar?

1. Naš cesar je vrhovni vojni gospodar.
2. Ima pravico sklepati vojsko ali mir.
3. Oddaja državne službe ter podeljuje plemstvo in odlike.
4. V cesarjevem imenu se objavljajo sodiške razsodbe.
5. Vladar ima pravico obsojence pomilostiti.
6. Vsak zakon postane veljaven šele s cesarjevo potrditvijo ali sankcijo, ki jo pa cesar tudi lahko odreče.

3. Vlada.

1. Kakor je v družini oče najvišja oseba, istotako je v Avstrijsko-ogrski državi cesar prva oseba. On je vladar. Možje, ki mu pomagajo vladati, se imenujejo vlada. Uradniki skrbijo, da se izvršujejo zakoni. Najvišji uradnik v vsaki avstrijski deželi je cesarski namestnik ali c. k. r. deželni predsednik. Ta dobiva povelja od cesarja ali njegovih svetovalcev. Cesarjevi svetovalci so ministri. Vsaka državna polovica ima svoje ministre.

2. Prebivalci posameznih avstrijskih dežel volijo svoje poslance, ki se shajajo vsako leto na Dunaju, da se posvetujejo o zadevah vse Avstrije in sklepajo zakone. To so državni poslanci. Vseh državnih poslancev je 425. (Kranjska odpošilja na Dunaj 11 državnih poslancev.)

Tudi ogrske dežele imajo svoje državne poslance. Teh je 452; shajajo se v Budapešti.

Poleg državnih poslancev volijo prebivalci vsake avstrijske dežele svoje deželne poslance. Ti se shajajo vsako leto v glavnem mestu svoje domače dežele, da se posvetujejo o domačih rečeh in sklepajo deželne zakone. To so deželni poslanci. Prebivalci Kranjske dežele volijo 36 deželnih poslancev, ki se imenujejo s knezoškofom skupaj deželni zbor. Shajajo se vsako leto v Ljubljani. Svoje seje ali posvetovanja imajo v deželnem dvorcu.

4. Odkod dobiva država potrebni denar?

1. Katere potrebe ima država?

a) Vojaštvo stane vsako leto več sto milijonov kron (orožje, konji, vojaščenice, obleka in živež za vojake, plače oficirjev, trdnjave, vojne ladje).

b) Uradniki dobivajo svojo plačo.

c) Za izobrazbo ljudstva je treba ustanavljati in vzdrževati mnogo šol.

č) Napravljati se morajo državne ceste, železnice, mostovi i. dr. Za to je treba mnogo denarja.

2. Kje se dobiva potrební denar?

a) Vsak posestnik, trgovec ali obrtnik, kakor sploh vsakdo, ki ima kake dohodke, mora plačevati davek.

b) Tovarne za petrolej, sladkor in špirit morajo plačevati visok davek.

c) Država ima samotrštvo s tobakom in soljo. Pravico do trgovine s tobakom in soljo ima edino le država.

Tobak se izdeluje v državnih tovarnah (Ljubljana) iz tobačnih rastlin. Tobak saditi sme samo tisti, kateremu dovoli to c. kr. oblastvo. Tovarne dobivajo tobačne rastline največ z Ogrskega, iz Bosne in Hercegovine. Izdelki tobačnih tovarov so: smotke, tobak za nosljanje in rezani tobak za pušenje. —

Kameno sol dobivajo iz solin, morsko sol iz morske vode. Strogo se kaznuje tisti, ki bi se na svojo roko pečal z izdelovanjem soli.

č) Tudi pošta in državne železnice donašajo državi dohodke.

d) Za blago, ki se dobiva iz tujih držav, zahteva naša država na meji davek, takozvano carino.

Državni grb.

Učila: Državni grb. Novei.

Državni grb je dvoglav črn orel, venčan na glavi s cesarsko krono. Po orlovem perju so grbi vseh avstrijskih dežel. Dvoglavi orel drži v desnem kremplju zlato državno žezlo in meč, v levem kremplju pa zlato državno jabolko. Državni (cesarski) barvi sta: črna-rumena. Državni grb vidimo na novcih, nad vrati cesarskih uradov, pri trafikah itd.

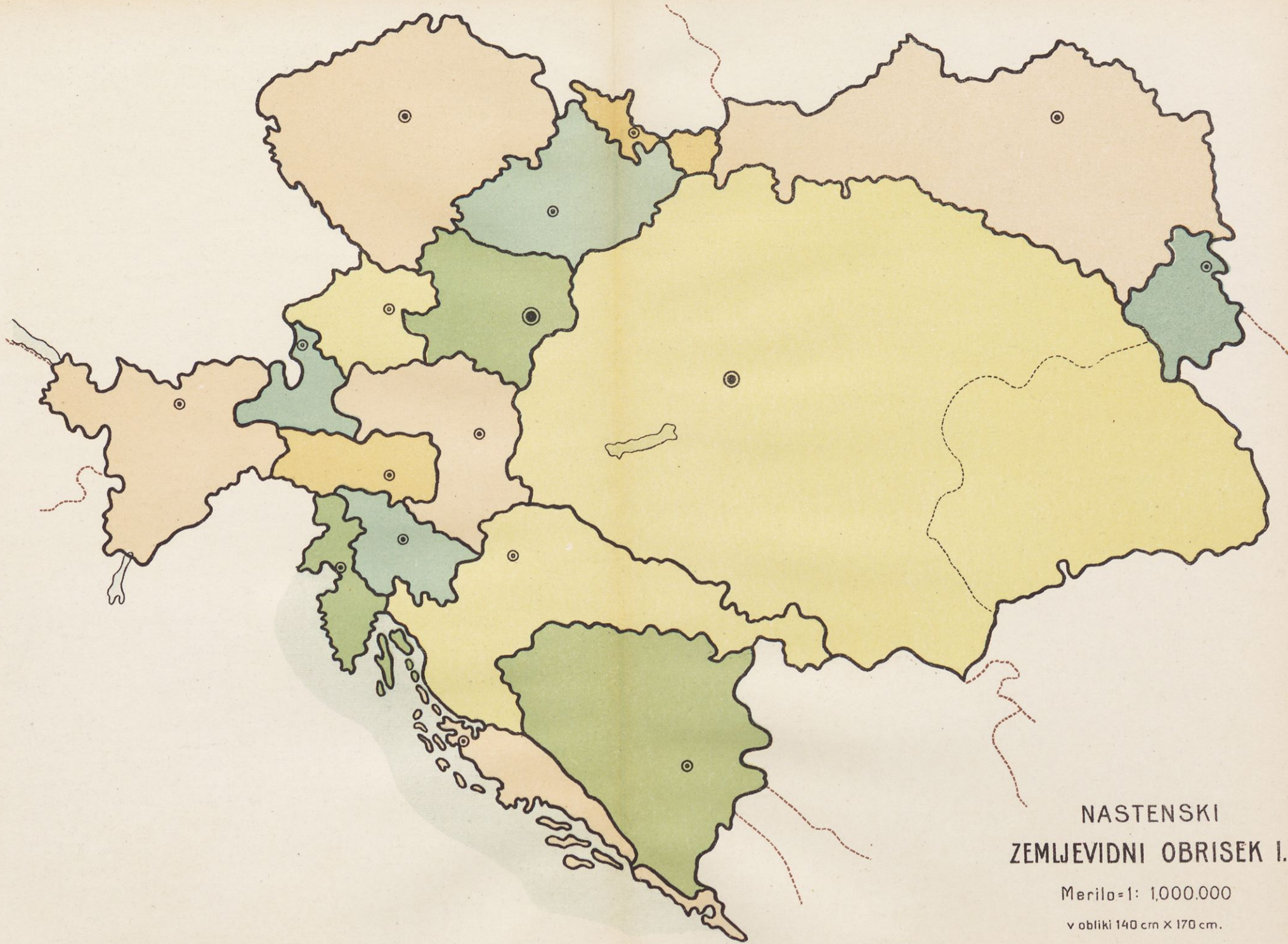

DUNAV

NASTENSKI
ZEMLJEVIDNI OBRISEK I.

Merilo=1: 1,000.000

v obliki 140 cm X 170 cm.

NASTENSKI
ZEMLJEVIDNI OBRISEK II.

Merilo=1: 1,000.000

v obliki 140 cm X 170 cm.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIILNICA

00000482543

